

Mona Coțofan
Mihaela Doboș
Andreea Nistor
Ciprian Nistor
Ileana Popescu

ROMÂNĂ CA LA CARTE

Marin Preda
Lucian Blaga
Vasile Alecsandri
Ion Barbu
Ion Pillat
Mircea Eliade
Ana Blandiana
Ion Creanga
Eugen Ionescu
Ion Neculce
Alexandru Macedonski
Mihail Sadoveanu
Ioan Slavici
Marin Sorescu
Mihail Eminescu
Vladimir Ibrăilescu
Vichita Stănescu
Eugen Lovinescu
Vasile Petrescu
George Bacovia
I.L. Caragiale
Tudor Arghezi

LITERATURĂ, LIMBĂ ȘI COMUNICARE

clasa a 10-a

Editura Paralela 45

Redactare: Cătălina Soare

Corectură: Maria Fiera

Layout & tehnoredactare: Monica Bîrlodeanu, Carmen Dumitrescu

Design copertă: Mirona Pintilie

Pregătire de tipar: Marius Badea

Credite foto: Shutterstock, Pixabay, Dreamstime, Wikimedia Commons

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Româna ca la carte: literatură, limbă și comunicare, clasa a X-a /

Mona Coțofan, Mihaela Doboș, Andreea Nistor, –

Pitești: Paralela 45, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-973-47-4051-2

I. Coțofan, Mona

II. Doboș, Mihaela

III. Nistor, Andreea

811.135.1

821.135.1.09

prof. Mona COȚOFAN, gradul didactic I, Colegiul Național „Vasile Alecsandri”, Iași
prof. dr. Mihaela DOBOȘ, gradul didactic I, Colegiul Național „Costache Negruzzi”, Iași
prof. dr. Andreea NISTOR, gradul didactic I, Colegiul Național „Sfântul Sava”, București
prof. dr. Ciprian NISTOR, gradul didactic I, Colegiul Național de Informatică
„Tudor Vianu”, București
prof. dr. Ileana POPESCU, gradul didactic I, Colegiul Național „Vlaicu Vodă”,
Curtea de Argeș

Copyright © Editura Paralela 45, 2024

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate,

iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.

www.edituraparelela45.ro

Cuvânt-înainte

Unitar în formă, flexibil în concepție și prin modalitatea de realizare, auxiliarul de limba și literatura română destinat clasei a X-a continuă parcursul educațional inițiat pentru anul precedent, fiind conceput în baza celor două programe școlare aflate în vigoare (pentru nivelul gimnazial și cel liceal) pe care le compatibilizează într-o viziune originală, constituindu-se într-o resursă de lucru utilă și accesibilă, modernă și inovatoare, destinată deopotrivă elevilor și cadrelor didactice. Dacă programa pentru clasa a IX-a era organizată în funcție de criteriul tematic, programa de clasa a X-a aduce ca noutate genurile și speciile literare care se ordonează cronologic, de la simplu la complex, într-o progresie organică.

Ce pot avea în comun Ion Creangă și Stelian Țurlea, Vasile Voiculescu și Mircea Nedelciu, Ioan Slavici și Doina Ruști, Liviu Rebreanu și Cătălin Dorian Florescu, Camil Petrescu și Dan Lungu? Dar Mihai Eminescu și Ana Blandiana, George Bacovia și Angela Marinescu, Tudor Arghezi și Radu Vancu, Lucian Blaga și Emil Brumaru, Ion Barbu și Adela Greceanu, Nichita Stănescu și Svetlana Cârstean, I.L. Caragiale și Vlad Zografi, Marin Sorescu și Matei Vișniec? Iată o serie de posibile corespondențe care ilustrează cu prisosință că literatura clasică și cea contemporană nu se neagă, nu se exclud și nu se contestă, ci, dimpotrivă, se pot asimila într-o sinteză de o superioară valoare estetică. Ceea ce legitimează acest demers inedit sunt asocierile propuse care, dincolo de condiționalitățile impuse de canonul literar, de curentele artistice, de paradigmele culturale sau direcțiile tematice, se sprijină și se fundamentează reciproc, deoarece literatura actuală poate fi înțeleasă și ca modalitate de sincronizare cu acel *spirit al veacului* de care vorbea E. Lovinescu în cea mai cunoscută dintre teoriile sale.

Acest tablou sinoptic este completat prin numeroase conexiuni care constituie tot atâtea selecții valorice din patrimoniul literaturii universale, decupaje care nu privilegiază autorii clasici în raport cu cei contemporani, ci sunt menite să creeze corespondențe biunivoce având ca scop înțelegerea unui autor prin punerea lui în context, dincolo de încadrări comune, tocmai pentru a-i defini specificitatea în cadrul acestui dialog intercultural.

Lucrarea de față respectă domeniile de conținut ale programelor școlare aflate în uz, în care *lectura literaturii* este completată prin numeroase exerciții de *redactare*, iar practica rațională și funcțională a limbii se fundamentează prin exersarea unor strategii și tehnici de comunicare orală și scrisă. Aceste dimensiuni ale învățării se armonizează într-o perspectivă unitară, în scopul dezvoltării și exersării competențelor specifice disciplinei *limba și literatura română*, înțelese ca ansamblu structurat de cunoștințe, abilități și atitudini ce orientează sensul învățării. Domeniul *interculturalității* este validat prin numeroase deschideri către literatura actuală, dar și spre domenii conexe ale literaturii, servind drept pretext al unei învățări *inter-* și *transdisciplinare*, indispensabil în orice societate bazată pe ideea cunoașterii.

Nu în ultimul rând, evaluările asociate fiecărei unități de învățare în parte, proiectate pe diferite grade de dificultate pentru atingerea performanței, oferă posibilitatea măsurării gradului de achiziții dobândite în urma parcurgerii programei școlare.

Vă dorim, așadar, mult succes și inspirație în tot ceea ce vă propuneți să realizați pe parcursul acestui nou an școlar, sperând ca auxiliarul nostru să reprezinte pentru dvs. un suport autentic al învățării.

Autorii

CUPRINS

Cuvânt-înainte	3	Redactare	115
Evaluare inițială	6	• Tipuri de perspectivă narativă (I).	
UNITATEA 1		Contrapunctul. Planurile paralele	
Lectura prozei (I)	9	Interculturalitate	121
Lectură	10	• Cătălin Dorian Florescu, <i>Jacob se hotărăște să iubească</i>	
• Ion Creangă, <i>Povestea lui Harap-Alb</i>		• Istoria ca suprapersonaj	
• Basmul cult		Comunicare orală și scrisă	126
Redactare	28	• Eseul liber. Eseul structurat. Dosarul critic	
• Limbajul personajelor, limbajul naratorului.		Lectură	132
Oralitatea		• Camil Petrescu, <i>Patul lui Procust</i>	
Interculturalitate	32	• Romanul subiectiv	
• Stelian Țurlea, <i>Relatare despre Harap Alb</i>		Redactare	151
• Un remake postmodern		• Tipuri de perspectivă narativă (II).	
Comunicare orală și scrisă	38	Metaromanul. Analepsa	
• Registre stilistice: arhaic, popular, regional		Interculturalitate	155
Lectură	40	• Dan Lungu, <i>Cum să uiți o femeie</i>	
• Vasile Voiculescu, <i>În mijlocul lupilor</i>		• Femenități – reflexii ale arhetipului în romanul contemporan	
• Povestirea în ramă		Comunicare orală și scrisă	160
Redactare	55	• Cunoașterea sensului corect al cuvintelor (în special al neologismelor). Argou și jargon	
• Instanțele comunicării în textul narativ.		Lectură	162
Timpul și spațiul. Cronotopul		• Hortensia Papadat-Bengescu, <i>Concert din muzică de Bach</i>	
Interculturalitate	61	• Romanul psihologic	
• Mircea Nedelciu, <i>Zmeura de câmpie</i>		Redactare	176
• Reflexe ale imaginarului: simbol și totem		• Modalități de caracterizare a personajelor.	
Comunicare orală și scrisă	64	Tipuri de personaje	
• Calitățile generale și particulare ale stilului		Interculturalitate	178
Lectură	66	• Ana Maria Sandu, <i>Hortensia Papadat-Bengescu. Străina</i>	
• Ioan Slavici, <i>Moara cu noroc</i>		• Romanul ca laborator de creație	
• Nuvela		Comunicare orală și scrisă	183
Redactare	85	• Elemente care înlesnesc sau perturbă receptarea (canal, cod, context)	
• Stilul direct, stilul indirect, stilul indirect		Evaluare continuă	185
liber		UNITATEA 3	
Interculturalitate	89	Lectura poeziei (I)	189
• Doina Ruști, <i>Fantoma din moară</i>		Lectură	190
• Toposuri literare		• Mihai Eminescu, <i>Floare albastră</i>	
Comunicare orală și scrisă	94	• Motiv. Simbol. Arhetip	
• Limbajul standard, limbajul literar, limbajul colocvial		Redactare	200
Evaluare continuă	97	• Relații de opoziție și de simetrie. Figuri de stil și procedee de expresivitate (I): antiteza	
UNITATEA 2		Interculturalitate	203
Lectura prozei (II)	101	• Ana Blandiana, <i>Cuplu</i>	
Lectură	102		
• Liviu Rebreanu, <i>Ion</i>			
• Romanul obiectiv			

• Puterea transfiguratoare a mitului	
Comunicare orală și scrisă	209
• Sens denotativ și sens conotativ	
Lectură	212
• George Bacovia, <i>Decor</i>	
• Pastelul metafizic	
Redactare	217
• Elemente de recurență: motiv poetic, laitmotiv. Figuri de stil și procedee de expresivitate (II): asonanță, aliterația	
Interculturalitate	223
• Angela Marinescu, <i>Parcul</i>	
• Trăsături ale limbajului artistic: ambiguitate, sugestie	
Comunicare orală și scrisă	229
• Expresivitatea în limbajul comun și în limbajul poetic	
Lectură	231
• Lucian Blaga, <i>Paradis în destrămare</i>	
• Transcendența goală. Categoriile negative: creștinismul în ruină, timpul crepuscular	
Redactare	237
• Instanțele comunicării în textul poetic. Figuri de stil și procedee de expresivitate (III): metafora	
Interculturalitate	241
• Emil Brumaru, <i>Călătorie</i>	
• Simboluri ale transcendenței	
Comunicare orală și scrisă	246
• Valori stilistice ale unor categorii morfosintactice	
Evaluare continuă	248

UNITATEA 4

Lectura poeziei (II)..... 251

Lectură	252
• Tudor Arghezi, <i>Psalmul de taină</i>	
• Iubirea ca stare de revoltă	
Redactare	261
• Semnificația titlului. Figuri de stil și procedee de expresivitate (I): epitetul	
Interculturalitate	264
• Radu Vancu, <i>Psalm</i>	
• Iubirea ca nostalgie a paradisiului	
Comunicare orală și scrisă	269
• Utilizarea corectă a formelor flexionare și a elementelor de relație	
Lectură	272
• Ion Barbu, <i>Domnișoara Hus</i>	
• Poezia feminității narate	
Redactare	287

• Poezia epică. Figuri de stil și procedee de expresivitate (II): comparația	
Interculturalitate	291
• Adela Greceanu, <i>Domnișoara Cvasi</i>	
• O cvasirealitate poetică. Forme nonpoetice ale poeticului	
Comunicare orală și scrisă	294
• Analiza. Comentariul	
Lectură	296
• Nichita Stănescu, <i>Către Galateea</i>	
• Măști lirice. Creație vs creator	
Redactare	304
• Relația incipit-final. Figuri de stil și procedee de expresivitate (III): enumerația	
Interculturalitate	308
• Svetlana Cârsteian, <i>[Ce fel de poetă ești tu]</i>	
• Poezia ca recuperare identitară	
Comunicare orală și scrisă	312
• Scrisoarea în format electronic (e-mailul)	
Evaluare continuă	315

UNITATEA 5

Lectura teatrului 319

Lectură	320
• I.L. Caragiale, <i>O scrisoare pierdută</i>	
• Comedia	
Redactare	351
• Textul dramatic. Particularități compoziționale. Modalități de caracterizare a personajului. Tehnici dramatice	
Interculturalitate	356
• Vlad Zografi, <i>Viitorul e maculatură</i>	
• Viitorul ca prezent continuu	
Comunicare orală și scrisă	361
• Etimologia populară. Hipercorectitudinea	
Lectură	365
• Marin Sorescu, <i>Paracliserul</i>	
• Drama	
Redactare	385
• Registre stilistice, limbajul personajelor	
Interculturalitate	390
• Matei Vișniec, <i>Așteptați să se mai potolească această caniculă</i>	
• O parabolă dramatică	
Comunicare orală și scrisă	402
• Comunicarea corectă a unităților frazeologice	
Evaluare continuă	404
Evaluare finală	407

Evaluare inițială

- Citește cu atenție următoarele texte-suport, pentru a rezolva sarcinile de lucru propuse.

Textul A

În 1922 apare în volum, la Paris, *Ulysses* de James Joyce. [...] Una dintre noutățile acestui roman este monologul interior. „Glasul gândurilor”, cum spune Eminescu. În tragedia clasică monologul interior era limpede ca cristalul, în drama romantică era avântat și despletit, dar coerent, iar în foiletonul de secol 19 gândul interior era dezvăluit pe un tipar naiv: „În timp ce josnicul marchiz rostea aceste vorbe frumoase, el plănuia deja odioasa crimă: «O să-l atrag în capcană pe conte chiar azi, la miezul nopții – gândi el.»” La Joyce gândul e „înregistrat” cu toate rupturile lui, cu toate capriciile și ocolurile lui, cu intruziunile din exterior care-l deviază sau îl anulează. Între cum sună gândul interior și cum sună un gând rostit, adică împărtășit altora, e o diferență uriașă.

Până la el niciun romancier nu păruse că și-a ascultat atent glasul gândurilor. E ca și cum Joyce ar fi încercat să copieze gândurile personajelor de pe un psihograf.

Cel care a închipuit psihograful este un autor mult mai puțin important, André Maurois. E drept, asta s-a întâmplat la 15 ani după *Ulysses*, dar *Mașina de citit gândurile*, roman SF, modest și fără valoare literară cum e, întărește totuși descoperirea lui Joyce. [...] Pe scurt, e vorba de un fizician american care inventează o mașină de citit gândurile. Explicația ar fi că omul, când își rostește monologurile interioare, mișcă ușor coardele vocale, iar un aparat capabil să înregistreze aceste infime oscilații și să le transpună îți poate înregistra gândul. Nostim e că oamenii care-și ascultă propriile gânduri sunt uimiți: nu și le recunosc decât parțial și nu le acceptă. Ca și cum gândim fără să știm în ce fel, iar uneori fără să știm ce. Gândurile sunt libere, scapă de sub control chiar gânditorului însuși. Iar monologul interior seamănă cu cel din Joyce: capricios, întrerupt, cu lungi perioade albe (imaginile nu se înregistrează) și, până la urmă, politicos.

La fel ca scriitorii, oameni de tot felul au visat o modalitate de a fi în stare să afle gândul nerostit al semenului. Detectorul de minciuni este un asemenea aparat, fie el și imperfect, și incomplet. Calculatorul a devenit al doilea. Doar că acest „psihograf” are o particularitate. Aici oamenii își pun din proprie voință unii la dispoziția altora monologurile interioare. Bloguri, forumuri, intervenții anonime, identități false mergând până la – spun specialiștii – a scrie despre tine însuși sub un nume de împrumut. Gânduri pe care cei mai mulți n-ar avea curajul să le rostească sau să le scrie față-n față cu un public real apar acum sub scutul ecranului. Resturi de gândire, murdării, lăudăroșenii, aberații, prostii cu duiumul. Printre ele, gânduri frumoase și inteligente, dar cine are răbdare să le trieze? Mașina de citit gândurile e însă obositoare. Cât timp jocul e nou, poate amuza. Dar curând, ca în cartea lui Maurois, ne vom plictisi de el. Coșul de gunoi electronic va fi mai eficient, se vor găsi modalități noi de prelucrare ecologică a gunoaielor, iar internetul va rămâne, poate, mai curat. Desigur, există și posibilitatea ca gunoaiile electronice să ne strivească. Care pe care!

Ioana Pârvulescu, *Întoarcere în secolul 21* (2009)

Textul B

Când însuși glasul gândurilor tace
Mă-ngână cântul unei dulci evlavii,
Atunci te chem; chemarea-mi asculta-vei?
Din neguri reci plutind te vei desface?

Puterea nopții blând însenina-vei
Cu ochii mari și purtători de pace?
Răσαι din umbra vremilor încoace
Ca să te văd venind... ca-n vis, așa vii!

Cobori încet... aproape, mai aproape,
Te pleacă iar zâmbind peste-a mea față,
A ta iubire c'un suspin arat-o,

Cu geana ta m-atinge pe pleoape
Să simt florii străngerii în brațe,
Pe veci perduto, vecinic adorato!

Mihai Eminescu, *Când însuși glasul...* (1879)

I. TEST STANDARD

- Toate subiectele sunt obligatorii.
- Se acordă **10 puncte** din oficiu.
- Timpul de lucru efectiv este de **două ore**.

Subiectul I

(50 de puncte)

Scrie pe foaie, în enunțuri, răspunsul la fiecare dintre următoarele cerințe cu privire la textul A.

1. Indică sensul din text al expresiei „scapă de sub control”. **4 puncte**
2. Menționează numele a doi scriitori străini, la care se face referire în textul dat. **4 puncte**
3. Precizează două caracteristici ale monologului interior utilizat în literatura anterioară secolului al XX-lea, așa cum se desprind acestea din fragmentul citat. **6 puncte**
4. Explică în ce constă o particularitate a calculatorului, din perspectiva loanei Pârvulescu. **6 puncte**
5. Prezintă punctul de vedere al autoarei cu privire la disponibilitatea oamenilor de a filtra informațiile obținute în mediul virtual. **10 puncte**
6. Comentează, în 30–50 de cuvinte, semnificația secvenței „Desigur, există și posibilitatea ca gunoaiile electronice să ne strivească. Care pe care!”. **10 puncte**
7. Asociază fragmentul dat cu un alt text studiat la clasă sau citit de tine ca lectură suplimentară, prezentând, în 80–120 de cuvinte, o valoare comună acestora. **10 puncte**

Subiectul al II-lea

(10 puncte)

Prezintă, în minimum 50 de cuvinte, relația dintre ideea poetică și mijloacele artistice în textul B.

Notă! Pentru **conținut**, vei primi 6 puncte, iar pentru **redactare**, vei primi 4 puncte (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, răspunsul trebuie să aibă minimum 50 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

Subiectul al III-lea

(30 de puncte)

Crezi că este important ca oamenii să fie sinceri atunci când spun sau scriu ceea ce gândesc?

Scrie un text argumentativ, de minimum 150 de cuvinte, în care să susții răspunsul la întrebarea de mai sus, valorificând unul dintre cele două texte date și experiența personală/de lectură. În scrierea textului, vei avea în vedere:

- formularea unei opinii;
- prezentarea a două argumente care să susțină opinia formulată;
- enunțarea unei concluzii;
- utilizarea corectă a conectorilor în argumentare.

Punctajul pentru textul scris de tine se acordă astfel:

- conținutul textului – **18 puncte**
- redactarea textului – **12 puncte** (marcarea corectă a paragrafelor – 2 puncte; coerența textului – 2 puncte; proprietatea termenilor folosiți – 2 puncte; corectitudinea gramaticală – 2 puncte; claritatea exprimării ideilor – 2 puncte; respectarea normelor de ortografie – 1 punct; lizibilitate – 1 punct).

Notă! Textul tău nu va fi precedat de titlu sau de motto. Punctajul pentru acesta se acordă doar în cazul în care el are minimum 150 de cuvinte și dezvoltă subiectul propus.

II. TEST DE APROFUNDARE

- Toate subiectele sunt obligatorii.
- Timpul de lucru efectiv este de **trei ore**.
- Niciun eseu/răspuns nu va fi precedat de titlu sau de motto.

Subiectul I

(30 de puncte)

Răspunde, în enunț(uri), pe foaia de concurs, la fiecare dintre următoarele cerințe.

1. Menționează două mijloace diferite prin care se manifestă funcția expresivă a limbajului în textul B, ilustrându-le prin câte un exemplu. **5 puncte**
2. Precizează patru termeni din câmpul lexical *al elementelor corpului*, pe care îi identifice în textul B. **5 puncte**
3. Indică rolul a două elemente comune monologului interior (textul A) și glasului gândurilor (textul B) în evidențierea subiectivității. **5 puncte**
4. Exemplifică două trăsături ale textului nonliterar, pe baza textului A. **5 puncte**
5. Susține-ți opinia despre relația dintre instanța lirică și destinatarul discursului poetic în următorul fragment din textul B: „Cobori încet... aproape, mai aproape, / Te pleacă iar zâmbind peste-a mea față, / A ta iubire c'un suspin arat-o, / Cu geana ta m-atinge pe pleoape / Să simt fiorii străngerii în brațe, / Pe veci pierduto, vecinic adorato!” **5 puncte**

Notă! Niciun răspuns nu va depăși 100 de cuvinte. Pentru **conținut**, vei primi 25 de puncte, iar pentru **redactare**, vei primi 5 puncte (utilizarea limbii literare – 2 puncte; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, toate răspunsurile vor respecta limita indicată.

Subiectul al II-lea

(35 de puncte)

După ce ai citit textul A, redactează o pagină de blog, de 150–300 de cuvinte, în care să prezinți două elemente ale profilului tău de pe o rețea de socializare (date personale, postări, fotografii etc.) pe care ai vrea să le arunci la „coșul de gunoi electronic”, justificând alegerea acestora și valorificând toate indiciile oferite de text.

Notă! Pentru **conținut**, vei primi 30 de puncte, iar pentru **redactare**, vei primi 5 puncte (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct; respectarea precizării privind numărul de cuvinte și a numărului minim de replici – 1 punct).

Subiectul al III-lea

(35 de puncte)

Scrive un eseu, de 400–600 de cuvinte, despre *confesiune ca emblemă a ființei*, pornind de la cele două fragmente citate și valorificând aria culturală. În elaborarea eseului, vei respecta structura textului de tip argumentativ: *ipoteza*, constând în *formularea tezei/a punctului de vedere* cu privire la temă, *argumentația* (cu trei argumente/raționamente logice/exemple concrete etc.) și *concluzia/sinteza*.

Notă! Pentru **conținutul** eseului, vei primi 30 de puncte, iar pentru **redactare**, vei primi 5 puncte (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct; respectarea precizării privind numărul de cuvinte – 1 punct). **Punctajul pentru redactare se acordă numai dacă eseul are minimum 400 de cuvinte. Inserarea de citate critice necomentate sau irelevante pentru tema dată atrage după sine neacordarea punctajului maxim.**

Lectura prozei (I)

Lectură

Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*

Basmul cult

Vasile Voiculescu, *În mijlocul lupilor*

Povestirea în ramă

Ioan Slavici, *Moara cu noroc*

Nuvela

Redactare

Limbajul personajelor, limbajul naratorului.
Oralitatea

Instanțele comunicării în textul narativ.

Timpul și spațiul

Stilul direct, stilul indirect, stilul indirect
liber

Interculturalitate

Stelian Țurlea, *Relatare despre Harap Alb*

Un remake postmodern

Mircea Nedelciu, *Zmeura de câmpie*

Reflexe ale imaginarului. Simbol și totem

Doina Ruști, *Fantoma din moară*

Toposuri literare

Comunicare orală și scrisă

Registre stilistice: arhaic, popular, regional
Calitățile generale și particulare ale stilului
Limbajul standard, limbajul literar, limbajul
colocvial

Sandro Botticelli, *Nașterea lui Venus* (1484),
tempera slabă pe pânză de in, Galeria Uffizi,
Florența

Atestat de literatura Antichității, „polimorf, omniprezent, transistoric, internațional, epicul constituie o prezență estetică eternă și universală” (Adrian Marino, *Dicționar de idei literare*) care, alături de liric și dramatic, reprezintă o formă de comunicare artistică ce oglindește devenirea istorică a unor specii narative care au modelat sensibilitatea umană de-a lungul secolelor. În raport cu celelalte genuri ale literaturii, epicul deschide o dublă perspectivă asupra realității: una **temporală** (redată pe **verticală**, fie ca succesiune de momente, fie drept încălcare voită a ordinii și a duratei) și cealaltă **spațială** (structurează imaginarul artistic pe **orizontală**). **Basmul, povestirea, nuvela și romanul** constituie tot atâtea forme de obiectivare a epicului, ce fixează narativul literar ca tipar textual dominant de structurare a ideilor.

Avându-și originile în spiritualitatea arhaică redescoperită odată cu romantismul, **basmul** constituie cel dintâi „vector narativ” (Mihai Zamfir, *Cealaltă față a prozei*) prin capacitatea sa de simbolizare a lumii, rezultată din interferența realității cu elementul supranatural. Mizând pe forța de expresie a cuvântului rostit, **povestirea** concentrează un singur fapt epic pus în umbră doar prin actul de limbaj. Oralitatea, ceremonialul și atmosfera devin astfel convenții obligatorii ale enunțării. Mult mai ancorată în realitate prin veridicitatea și verosimilitatea acțiunii, **nuvela** aduce în prim-plan o problemă extrem de complexă, transpusă într-o serie de conflicte particularizate la nivel tematic, acordând un interes deosebit individualizării comportamentale și psihologice a personajelor pe care le surprinde în situații-limită.

Dicționar cultural

Sandro BOTTICELLI (1445–1510), pictor italian, considerat unul dintre cei mai mari artiști ai Renașterii. Este creatorul unor imagini sublime, care inspiră grație și frumusețe, personajele sale fiind adesea portretizate în mișcare. Caracteristic artei lui Botticelli este și faptul că figurile surprinse exprimă sentimente umane autentice. Inspirată din mitologia greco-latină, *Nașterea lui Venus* este o superbă alegorie înfățișând-o pe Afrodita, zeița frumuseții, cea care, după relatările lui Homer (*Iliada*) și Hesiod (*Teogonia*), se născuse din spumele mării.

Basmul cult

Ion CREANGĂ (1839–1889), prozator, *mare clasic* al literaturii române și unul dintre cei mai rafinați scriitori culți, rămânând totodată un autentic povestitor popular. După o copilărie idilică, începe școala în satul natal, la Humulești. În 1859 este hirotonisit diacon la Iași, după ce absolvise cursul inferior al Seminarului de la Socola, înscriindu-se ulterior la Facultatea de Teologie (1860), fără să o mai absolve. Din 1864 urmează cursurile Școlii Normale Vasiliene de la *Trei ierarhi*, unde-l are director pe Titu Maiorescu. Mihai Eminescu, prietenul său, pe atunci revizor școlar, îl introduce în cercurile societății culturale *Junimea*, unde va citi pentru prima dată basmul navelistic *Soacra cu trei nurori*, publicat în revista „Convorbiri literare” (1875). Manifestând vocație de pedagog, alcătuieste manuale pentru ciclul primar, în care îi apar primele povestiri didactice, lipsite însă de intenție artistică: *Inul și cămeșa*, *Povestea unui om leneș*, *Păcală*, *Acul și barosul* etc. Până în 1878 îi sunt publicate și celelalte povești, autorul fiind apreciat pentru anecdotele lui corozive. Urmează *Amintiri din copilărie*, roman compus după formula antimemoriilor, dedicat Liviei Maiorescu, fiica ilustrului mentor de la *Junimea*. Se stinge în același an cu Eminescu și Veronica Miclău, la Iași, în mahalaua Țicău, în ultima zi a anului, pe 31 decembrie 1889.

Discuție inițială

1. Descrie trei situații în care se confruntă două forțe sau principii contrare, exemplificând modul în care acestea acționează. Te poți inspira din științele exacte, artă, cinematografie etc.
2. Relatează oral o scurtă întâmplare, reală sau imaginară, care să respecte următoarea succesiune de etape: o situație inițială, un factor perturbator, o serie de aventuri urmate de un deznodământ fericit.
3. Amintește-ți numele a trei culegători de basme din literatura română sau din cea universală. Cum explici interesul acordat acestor creații literare care sunt expresii ale unor timpuri și mentalități străvechi?

Lecturi succesive (I)

Povestea lui Harap-Alb

de Ion Creangă

Amu cică era odată într-o țară un crai care avea trei feciori. Și craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într-o altă țară, mai depărtată. Și împăratul, fratele craiului, se numea Verde-împărat; și împăratul Verde nu avea feciori, ci numai fete. Mulți ani trecuse la mijloc de când acești frați nu mai avuse prilej a se întâlni amândoi. Iară verii, adică feciorii craiului și fetele împăratului nu se văzuse niciodată, de când erau ei; și așa veni împrejurarea, de nici împăratul Verde nu cunoștea nepoții săi, nici craiul nepoatele sale: pentru că țara în care împărăția fratele cel mai mare era tocmai la o margine a pământului și **crăia** istuilalt la altă margine. Și apoi, pe vremile acele, mai toate țerile erau bântuite de războaie grozave, drumurile pe ape și pe uscat erau puțin cunoscute și foarte încurcate și de aceea nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii, ca în ziua de astăzi. Și cine apuca a se duce pe atunci într-o parte a lumii, adeseori dus rămânea până la moarte. Dar ia să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii.

Amu cică împăratul acela, aproape de bătrânețe, căzând la zăcare, a scris **carte** frăține-său craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți, ca să-l lase împărat în locul său după moartea sa. Craiul, primind cartea, îndată chemă tustrei feciorii înaintea sa și le zice:

— Iaca ce-mi scrie frate-meu și moșul vostru. Care dintre voi se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată ca aceea, are voie din partea mea să se ducă, ca să împlinească voința cea mai de pe urmă a moșului vostru.

Atunci feciorul cel mai mare ie îndrăzneală și zice:

— Tată, eu cred că mie mi se cuvine această cinste, pentru că sunt cel mai mare dintre frați; de-aceea te rog să-mi dai bani de cheltuială, straie de primeneală, arme și cal de călărie, ca să și pornesc, fără **zăbavă**.

— Bine, dragul tatei, dacă te bizuiești că-i putea răzbate până acolo și crezi că ești în stare a cârmui și pe alții, alege-ți un cal din herghelie, care-i vrea tu, ia-ți bani cât ți-or trebui, haine care ți-or plăcea, arme care-i crede că-ți vin la socoteală și mergi cu bine, fiul meu.

Atunci feciorul craiului își ia cele trebuitoare, sărută mâna tătăne-său, primind carte de la dânsul către împăratul, zice rămas-bun fraților săi și apoi încalecă și pornește cu bucurie spre împărăție. Craiul însă, vrând să-l ispitească, tace **molcum** și, pe înserate, se îmbracă pe ascuns într-o piele de urs, apoi încalecă pe cal, iese înaintea fecioru-său pe altă cale și se bagă sub un pod. Și când să treacă fiu-său pe acolo, numai iaca la capătul podului îl și întâmpină un urs mormăind.

Atunci calul fiului de crai începe a sări în două picioare, **forăind**, și cât pe ce să izbească pe stăpănu-său. Și fiul craiului, nemaiputând struni calul și neîndrăznind a mai merge înainte, se întoarnă rușinat înapoi la tatu-său. Până să ajungă el, craiul pe de altă parte și ajunsese acasă, dăduse drumul calului, **îndosise** pielea cea de urs și aștepta acum să vină fecioru-său. Și numai iaca îl și vede venind repede, dar nu așa după cum se dusesse.

— Da' ce-ai uitat, dragul tatei, de te-ai întors înapoi? zise craiul cu mirare. Aista nu-i semn bun, după câte știi eu.

— De uitat, n-am uitat nimica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m-a vârat în toți spărieții. Și cu mare ce scăpând din labele lui, am găsit cu cale să mă întorc la d-ta acasă decât să fiu prada fiarelor sălbatice. Și de-acum înainte, ducă-se, din partea mea, cine știe, că mie unuia nu-mi trebuie nici împărăție, nici nimica; doar n-am a trăi cât lumea, ca să moștenesc pământul.

— Despre aceasta bine **ai chitit-o**, dragul tatei. Se vede lucru că nici tu nu ești de împărat, nici împărăția pentru tine; și decât să încurci numai așa lumea, mai bine să șezi departe, cum zici, căci, mila Domnului: „Lac de-ar fi, broaște sunt destule”. Numai așa vrea să știi, cum rămâne cu moșu-tău. Așa-i că ne-am încurcat în slăbiciune?

— Tată, zise atunci feciorul cel mijlociu, să mă duc eu, dacă vrei.

— Ai toată voia de la mine, fătul meu, dar mare lucru să fie de nu ți s-or tăia și ție cărările. Mai știi păcatul, poate să-ți iasă înainte vreun iepure, ceva... și popâc! M-oi trezi cu tine acasă, ca și cu frate-tău, și-apoi atunci rușinea ta n-a fi proastă. Dar dă, cearcă și tu, să vezi cum ți-a sluji norocul. Vorba ceea: „Fiecare pentru sine, croitor de pâine”. De-i izbuti, bine-de-bine, iară de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine...

Atunci feciorul cel mijlociu, pregătindu-și cele trebuitoare și primind și el carte din mâna tată-său către împăratul, își ia ziua bună de la frați și a doua zi pornește și el. Și merge, și merge, până se înnoptează bine. Și când prin dreptul podului, numai iaca și ursul: mor! mor! mor! Calul fiului de crai începe atunci a forăi, a sări în două picioare și a da înapoi. Și fiul craiului, văzând că nu-i **lucru de**

Text și context

Prin stil, metodă și viziune, Creangă se apropie mai degrabă de umanismul Renașterii, decât de proza de observație a secolului al XIX-lea.

Francezul Jean Boutière îi consacră o monografie, *Viața și opera lui Ion Creangă*, unde îl compară cu Charles Perrault, în timp ce folcloristul român Ovidiu Bîrlea propune o delimitare convențională a operei, distingând între **basme animaliere** (*Ursul păcălit de vulpe, Capra cu trei iezi, Punguța cu doi bani, Inul și cămeșă*); **basme propriu-zise**, cu subdiviziunile (1) **basme fantastice** (*Ivan Turbincă, Fata babei și fata moșneagului, Povestea lui Harap-Alb, Povestea lui Stan Pățitul, Făt-Frumos, fiul iepei*, basm rămas în manuscris) și (2) **basme nuvelistice** (*Soacra cu trei nurori, Cinci pâini, snoave* (*Prostia omenească, Păcală*, care nu cunoaște atestare folclorică, nefiind decât o transpunere în proză după Anton Pann), **povestiri și legende** (*Moș Ion Roată și Unirea, Moș Ion Roată și Vodă Cuza*), în fapt niște anecdote istorice sau povești cu tâlc.

„Creangă este o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică ce se numește poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuși, surprins într-un moment de genială expansiune”, după cum apreciază G. Călinescu, fiind acel creator înzestrat cu simțul instinctiv al limbii.

Prin harul nativ al povestirii care îl situează în descendența directă a cronicarului Ion Neculce, Creangă este considerat „un Homer al nostru” (G. Ibrăileanu). Opera lui este expresia deplină a sufletului popular, clasicizat în formele durabile ale literaturii culte.

U1. Lectura prozei (I)

Note lexicale

crăie (s.f.) – (poetic sau în basme) țară peste care domnește un crai; regat, împărăție, crăime.

carte (s.f.) – (înv. și pop.) scrisoare, act scris, document, dovadă.

zăbavă (s.f.) – întârziere, încetineală, tăgăneală, zăbovire.

molcum (adj.) – (adesea adverbial) fără violență sau intensitate; liniștit, domol, potolită.

(a) *forăi* (vb.) – (despre animale) a sufla cu forță aer pe nări, a respira zgomotos; a sforăi.

(a) *îndosi* (vb.) – (mold.) a (se) ascunde.

(a) *chiti* (vb.) – (pop.) a socoti, a chibzui; a crede, a gândi; a pune la cale, a plănui.

șagă (s.f.) – (pop.) glumă; (expr.) *lucru de șagă* = lucru neînsemnat, fără importanță.

(a) *zdrumica* (vb.) – (pop.) a face bucațele, a sfărâma, a zdrobi; (fig.) a nimici, a distruge.

frâsinel (s.m.) – plantă erbacee medicinală și ornamentală, cu flori mari, albe sau trandafirii, plăcut mirositoare; (expr.) *a umbla (de) frunza frâsinelului* = a umbla fără niciun rost, fără niciun scop, a hoinări.

gotcă (s.f.) – găină-sălbatică; (expr.) *roșu ca gotca* sau *roșu gotcă* = foarte roșu.

gârbovit (adj.) – (despre oameni) care este gârbov; cocârjat.

milostenie (s.f.) – bineface, pomană; (spec.) danie făcută unei mănăstiri, unei biserici; (înv.) milă.

dodii (s.f. pl.) – (pop. expr.) *a vorbi sau a grăi (cam) în dodii* = a vorbi fără șir; a aiuri.

(a) *izvodi* (vb.) – a crea, a face, a inventa.

(a) *înzili* (vb.) – a face să trăiască mult.

(a) *stăru* (vb.) – a ruga insistent și în mod repetat pe cineva pentru a fi de acord cu ceva.

ponosit (adj.) – (mai ales despre obiecte de îmbrăcăminte) care și-a pierdut aspectul și culoarea inițială; deteriorat, stricat, uzat (prin întrebuințare îndelungată); învechit, sărăcăcios.

hobot (s.n.) – (reg.) basma purtată de mireasă; vâl de mireasă.

șagă, se lasă și el de împărăție și, cu rușinea lui, se întoarce înapoi la tată-său acasă. Craiul, cum îl vede, zice:

— Ei, dragul tatei, așa-i că s-a împlinit vorba ceea: „Apără-mă de găini, că de câini nu mă tem.”

— Ce vorbă-i asta, tată?! zise fiu-său rușinat. La d-ta urșii se cheamă găini? Ba, ia acum cred eu frăține-meu, că așa urs oștirea întregă este în stare **să o zdrumice**... Încă mă mir cum am scăpat cu viață; lehamite și de împărăție și de tot, că doar, slavă Domnului, am ce mânca la casa d-tale.

— Ce mânca văd eu bine că ai, despre asta nu e vorbă, fătul meu, zise craiul posomorât, dar ia spuneți-mi: rușinea unde o puneți? Din trei feciori câți are tata, nici unul să nu fie bun de nimica?! Apoi, drept să vă spun, că atunci degeaba mai stricați mâncarea, dragii mei... Să umblați numai așa, frunza **frâsinelului**, toată viața voastră și să vă lăudați că sunteți feciori de crai, asta nu miroase a nas de om... Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe o ureche din partea voastră; la sfântu-așteaptă s-a împlini dorința lui. Halal de nepoți ce are! Vorba ceea:

*La plăcinte înainte
Și la război, înapoi.*

Fiul craiului cel mic, făcându-se atunci roș cum îi **gotca**, iese afară în grădină și începe a plânge în inima sa, lovit fiind în adâncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său. Și cum sta el pe gânduri și nu se dumerea ce să facă pentru a scăpa de rușine, numai iaca se trezește dinaintea lui cu o babă **gârbovită** de bătrânețe, care umbla după **milostenie**.

— Da' ce stai așa pe gânduri, luminate crăișor? zise baba; alungă mâhnirea din inima ta, căci norocul îți râde din toate părțile și nu ai de ce fi supărat. Ia, mai bine miluiește baba cu ceva.

— Ia lasă-mă-ncolo, mătușă, nu mă supăra, zise fiul craiului; acum am altele la capul meu.

— Fecior de crai, vedea-te-aș împărat! Spune babei ce te chinuiește; că, de unde știi, poate să-ți ajute și de necaz.

— Mătușă, știi ce? Una-i una și două-s mai multe; lasă-mă-n pace, că nu-mi văd lumea înaintea ochilor de necaz.

— Luminate crăișor, să nu bănuiești, dar nu te iuți așa de tare, că nu știi de unde-ți poate veni ajutor.

— Ce vorbești în **dodii**, mătușă? Tocmai de la una ca d-ta ți-ai găsit să aștept eu ajutor?

— Poate ți-i deșanț de una ca aceasta? zise baba. Hei, luminate crăișor! Cel-de-sus varsă darul său peste cei neputincioși; se vede că așa place sfinției-sale. Nu căuta că mă vezi gârbovă și stremțuroasă, dar, prin puterea ce-mi este dată, știu dinainte ceea ce au de gând **să izvodească** puternicii pământului și adeseori râd cu hohot de nepriceperea și slăbiciunea lor. Așa-i că nu-ți vine a crede, dar să te ferească Dumnezeu de ispită! Căci multe au mai văzut ochii mei de-atâta amar de veacuri câte port pe umerii aceștia. O, crăișorul! Crede-mă, că să aibi tu puterea mea, ai vântura țările și mările, pământul l-ai da de-a dura, lumea aceasta ai purta-o, uite așa, pe degete, și toate ar fi după gândul tău. Dar uite ce vorbește gârbova și

neputincioasa! Iartă-mă, Doamne, că nu știu ce mi-a ieșit din gură! Luminate crăișor, miluiește baba cu ceva!

Fiul craiului, fermecat de vorbele babei, scoate atunci un ban și zice:

— Ține, mătușă, de la mine puțin și de la Dumnezeu mult.

— De unde dai, milostivul Dumnezeu să-ți dea, zise baba, și mult **să te înzilească**, luminate crăișor, că mare norocire te așteaptă. Puțin mai este și ai să ajungi împărat, care n-a mai stat altul pe fața pământului așa de iubit, de slăvit și de puternic. Acum, luminate crăișor, ca să vezi cât poate să-ți ajute milostenia, stai liniștit, uită-te drept în ochii mei și ascultă cu luare-aminte ce ți-o spune: du-te la tată-tău și cere să-ți dea calul, armele și hainele cu care a fost el mire, și atunci ai să te poți duce unde n-au putut merge frații tăi; pentru că ție a fost scris de sus să-ți fie dată această cinste. Tatu-tău s-a împotrivi și n-a vrea să te lase, dar tu **stăruiește** pe lângă dânsul cu rugămintele, că ai să-l îndupleci. Hainele despre care ți-am vorbit sunt vechi și **ponosite**, și armele ruginite, iară calul ai să-l poți alege punând în mijlocul hergheliei o tavă plină cu jărat, și care dintre cai a veni la jărat să mănânce, acela are să te ducă la împărăție și are să te scape din multe primejdii. Ține minte ce-ți spun eu, că poate să ne mai întâlnim la vrun capăt de lume: căci deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!

Și pe când vorbea baba aceste, o vede învăluită într-un **hobot** alb, ridicându-se în văzduh, apoi înălțându-se tot mai sus, și după aceea n-o mai zări defel. Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului, rămânând uimit de spaimă și mirare, dar pe urmă, venindu-i inima la loc și plin de încredere în sine că va izbuti la ceea ce gândea [...].

Și zicând aceste, pune **tarnița** pe cal, **anină** armele la **oblânc**, își ia **merinde** și bani de ajuns, schimburi în **desagi** și o **ploscă** plină cu apă. Apoi sărută mâna tată-său, primind carte de la dânsul către împăratul, zice rămas-bun fraților săi și a treia zi către seară pornește și el, mergând din pasul calului. Și merge el, și merge, până se înnoptează bine. Și, prin dreptul podului, numai iaca îi iese și lui ursul înainte, mornăind înfricoșat. Calul atunci dă navală asupra ursului, și fiul craiului, ridicând buzduganul să dea, numai iaca ce aude glas de om zicând:

— Dragul tatei, nu da, că eu sunt.

Atunci fiul craiului descălecă și tată-său, cuprinzându-l în brațe, îl sărută și-i zice:

— Fărul meu, bun tovarăș ți-ai ales; de te-a învățat cineva, bine ți-a priit, iară de-ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut. Mergi de-acum tot înainte, că tu ești vrednic de împărat. Numai ține minte sfatul ce-ți dau: în călătoria ta ai să ai trebuință și de răi, și de buni, dar să te ferești de omul roș, iară mai ales de cel spân, cât îi putea; să n-ai de-a face cu dâșii, căci sunt foarte **șugubeți**. Și, la toată întâmplarea, calul, tovarășul tău, te-a mai sfătui și el ce ai să faci, că de multe primejdii m-a scăpat și pe mine în tinerețile mele! Na-ți acum și pielea asta de urs, că ți-a prinde bine vreodată. Apoi, dezmiardând calul, îi mai sărută de câteva ori pe amândoi și le zice:

— Mergeți în pace, dragii mei. De-acum înainte, Dumnezeu știe când ne-om mai vedea!...

tarniță (s.f.) – șa (țărănească) de lemn sau (rar) de piele, folosită la călărit sau la transportul unei poveri.

(a) **anina** (vb.) – (pop.) a agăța.

oblânc (s.n.) – partea de dinaintea a șeii, mai ridicată și încovoiată.

merinde (s.f.) – hrană (rece) pe care o ia cineva când pleacă la drum sau la lucru.

desagă (s.f.) – traistă formată din două părți, care se poartă pe umăr sau pe șa.

ploscă (s.f.) – vas de lemn, de lut ars, de metal sau de piele, cu capacitate mică, rotund și turtit, cu gâtul scurt și strâmt, în care se ține băutură și care se poartă atârnat de o curea.

șugubăț (adj.) – glumeț, hazliu; poznaș.

Ion Andreescu, *Podul* (1935), Muzeul Municipiului București

Chei de lectură (I)

Publicată în revista „Convorbiri literare” (1877), reprodusă ulterior în ziarul „Timpul”, *Povestea lui Harap-Alb* a fost considerată de majoritatea comentatorilor critici o **sinteză a basmului românesc**, dar și un adevărat exercițiu de filosofie populară. Basmul pornește de la realitate, dar virează spre supranatural, unde imaginează o lume care aspiră către ordine și ideal, „depășind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, știință, observație morală” (G. Călinescu, *Estetica basmului*).

Ațiunea este transpusă într-un **registru fabulos**, iar personajele sunt înzestrate cu **valori simbolice**, în sensul că „eroii nu sunt numai oameni, ci anume ființe himerice” (G. Călinescu, *op. cit.*). Basmul rămâne expresia unei spiritualități arhaice, iar meritul lui Ion Creangă este de a-l scoate de sub tiparul folcloric și de a-l introduce în circuitul literaturii culte.

Pornind de la conflictul dintre două forțe egal îndreptățite să existe, Binele și Răul, principii eterne în dialectica lumii, textul se structurează în baza **motivului lumii pe dos**, pentru că urâtul proliferant devine suveran asupra frumosului, până când echilibrul este restabilit prin adevăratele principii (**teza etică a basmului**).

Narațiunea se organizează secvențial, ca succesiune de etape ale acestui mic „roman” al formării spirituale, cu accente pedagogice (**caracter de Bildungsroman**). Spre deosebire de eroul basmului popular, Harap-Alb trebuie să depășească nouă probe care necesită tot atâtea acțiuni reparatorii: trecerea podului, ieșirea din pădurea-labirint, aducerea salatelor din Grădina Ursului, obținerea nestematelor cerbului, dar și pețirea fiecei Împăratului Roș, care presupune alte obstacole și încercări (camera de aramă, ospățul pantagruelic, alegerea macului de nisip, prinderea fetei și ghicirea ei). Această maturizare în trepte îi va aduce eroului, la final, redobândirea condiției imperiale și confirmarea lui ca „erou solar” (Vasile Voiculescu, *Creangă și creanga de aur*).

• Coordonate simbolice

1. În basmele tradiționale (*spuse*, nu *scrise*), formula inițială avea rolul de a marca începutul povestirii, printr-un element cel mai adesea senzational. Notează trei formule de acest tip care se remarcă prin construcția lor inedită, ieșită din logica firească.
2. Notează o formulă care marchează începutul unor povești sau basme aparținând unei literaturi străine pe care o cunoști sau o studiezi la școală.
3. În incipitul basmelor populare, creatorul anonim recurgea la așa-numita *formulă a imposibilului*, care în basmul lui Creangă nu există. Comentează această formulă atipică, particulară.
4. Coordonatele acțiunii (timpul și spațiul) sunt fixate încă de la început. Precizează dacă acestea sunt reperabile în realitate sau descriu o configurație simbolică a lumii reprezentate.
5. Universul în care este introdus cititorul stă sub semnul fabulosului. Ce observații poți face în legătură cu atitudinea sau intenția naratorului față de evenimentele pe care le relatează? la în considerare valoarea stilistică a adverbului „cică”.
6. Un element comun pentru basmul cult și cel popular îl reprezintă plasarea acțiunii *in illo tempore*, adică într-un timp ancestral, îndepărtat. Ce marcă lexicală îți indică sau îți sugerează acest fapt?
7. Stabilește, cu ajutorul unui dicționar explicativ, sensul cu care autorul folosește în text substantivul „țară”.

Repere teoretice

Basmul (< sl. *basni*, cu sensul de *născocire*, *invenție*) este un text narativ aparținând literaturii populare, preluat de literatura cultă, de regulă în proză, care narează întâmplări fantastice puse pe seama unor personaje supranaturale, aflate în luptă cu forțele potrivnice, pe care în final ajung să le învingă. În funcție de specificul acțiunii, basmele pot fi **fantastice** (dominate de elementul miraculos), **nuevistice** (mai apropiate de cotidian) sau **animaliere** (cu specific alegoric, totemic). După unii cercetători, **originile basmului** sunt mitice, istorice sau chiar onirice. Atât basmul popular, cât și cel cult, se caracterizează prin structură, personaje cu rol-cheie și teme specifice (**călătoria inițiativă**). Dacă basmul popular este produsul unui creator anonim și colectiv, **basmul cult** reflectă particularitățile de stil, de viziune și de limbaj ale unui autor cunoscut. Eroul este individualizat din punct de vedere comportamental și psihologic, iar **fabulosul** este tratat cu mijloacele realismului, în sensul că acțiunea este mai apropiată de realitate decât de elementul supranatural (la Creangă se observă o autohtonizare a viziunii, deoarece personajele vorbesc și se comportă ca niște țărani din Humuleștiul natal). Totodată, Creangă anulează **distincția dintre etic și estetic**, prin prezența celor cinci prieteni care nu sunt forțe antiumane, fiind puse în slujă Binelui. Homerismul acestora reiese și dintr-o anume supradimensionare a trăsăturilor. Nu în ultimul rând, există o **stilistică a participării**, naratorul intervenind prin comentarii și diferite mărci ale oralității, ca voce a enunțării.

• Structuri narative

1. Citește integral *Povestea lui Harap-Alb*. În afara formulei inițiale, vei recunoaște formule mediane și o amplă formulă finală.

a) Selectează construcții pentru a completa, în caiet, trei chenare precum cele de mai jos.

Formula inițială	Formule mediane	Formula finală
•	•	•

b) Indică funcția pe care o au aceste trei formule, raportându-te la momentele subiectului.

2. Basmele populare prezintă, invariabil, o situație inițială de echilibru, care în basmul lui Ion Creangă lipsește. Transcrie trei astfel de construcții sau sintagme care să susțină acest fapt.

3. În expozițiune este ilustrat motivul împăratului fără urmași. Explică în ce constă această lipsă a succesorilor la tron, pe care folcloristul rus Vladimir Propp o numește *descendență diferențiată*.

4. Primirea *cărții* (scrisorii) îi determină pe primii doi fii ai Craiului să pornească spre curtea lui Verde-împărat, iar în drum spre acesta, o primă probă, cea a trecerii podului, este inițiată chiar de tatăl lor:

a) Cum explici faptul că frații mai mari abandonează călătoria?

b) În ce constă *cruzimea pedagogică a craiului* (Valeriu Cristea)?

5. Identifică trei motive comune ale basmului popular și ale basmului cult.

6. **RECEPTARE CRITICĂ** Odată ce trece podul, mezinul se desparte de universul patriarhal. Consultă fragmentul de mai jos și notează semnificațiile acestui motiv.

„Simbolismul podului sau al punții, care îngăduie trecerea de la un mal pe celălalt, este unul dintre cele mai larg răspândite. Această trecere înseamnă și trecerea de la pământ la cer, de la starea omenească la cele supraomenești, de la contingență la nemurire, «de la lumea sensibilă la cea suprasensibilă» (R. Guéron) etc. [...] Remarcăm, așadar, două elemente: simbolismul trecerii și caracterul deseori primejdios al acestei treceri, specifică oricărei călătorii inițiatice. [...] Podul se mai identifică și cu axa lumii, sub diferitele ei forme, și îndeosebi cu scara - situație în care podul trebuie considerat ca fiind vertical.”

Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri* (2009)

7. Cum reușește mezinul să treacă proba stabilită *ad hoc* de Crai?

8. Sfânta Duminică i se arată crăișorului sub înfățișarea unei bătrâne a timpurilor. Realizează schița de portret a acestui personaj miraculos.

9. Ce îl sfătuieste Sfânta Duminică pe fiul Craiului să ceară de la tatăl său și în ce scop?

10. Realizează o hartă inițiativă care să configureze traseul fiului de crai, marcând reperele semnificative ale călătoriei acestuia.

Dicționar cultural

Caracterul de *Bildungsroman* se poate aplica, într-un sens extins, oricărei specii narative (basm, povestire, nuvelă, roman) care prezintă devenirea spirituală a unui erou și maturizarea lui prin experiențe succesive de viață, cu rol formativ.

Motiv ce reflectă o ierarhie răsturnată a valorii, **lumea pe dos** este oglinda universului guvernat de principii contrare ordinii și echilibrului. Este descris de esteticianul rus Mihail Bahtin, în studiul dedicat lui François Rabelais cu privire la „cultura populară în Evul Mediu și Renaștere”: „În lupta pentru un nou tablou al lumii și pentru desființarea ierarhiei medievale, Rabelais recurgea neconștient la metoda folclorică tradițională a «ierarhiei inversate», «a lumii întoarse pe dos», «a negării pozitive». El răstoarnă susul și josul, amestecă intenționat planurile ierarhice ca să dezghioace și să scoată la iveală miezul realității concrete a obiectului.”

Dicționar cultural

François Rabelais
(secolul al XVI-lea-1553)

Medic și scriitor francez din epoca Renașterii, **François Rabelais** (1494-1553) este autorul romanului în cinci părți *Gargantua și Pantagruel* (1532-1564), expresie a **lumii pe dos** și a **carnavalescului**, ilustrate prin **realismul grotesc**.

U1. Lectura prozei (I)

Dicționar cultural

Mișcare de efervescentă culturală, dezvoltată între secolele al XIV-lea și al XVI-lea, **Renașterea** afirmă respectul pentru modelul greco-latin și cultul pentru valorile Antichității clasice. Baza spirituală a Renașterii a constituit-o **umanismul**, curent social și artistic manifestat în plan european.

George Frederic Watts,
Sir Galahad (1860–1862),
Muzeul de Artă Harvard

11. În studiul *Creangă și creanga de aur* (1989), Vasile Lovinescu oferă o explicație cu privire la polarizarea acestei „lumi primitive, căzută în haos, regenerată virtual de două principii subordonate unul altuia: împăratul Verde și Craiul”, dar și la misiunea eroului care trebuie să restabilească echilibrul inițial, asumându-și rolul de *renovator mundi*. Consultă această interpretare și stabilește în ce măsură se susține.

Lecturi succesive (II)

Fiul craiului atunci încalecă, și calul, scuturându-se, mai arată-se o dată tânăr, cum îi plăcea craiului, apoi face o săritură înapoi și una înainte și se cam mai duc la împărăție, Dumnezeu să ne ție, că cuvântul din poveste, înainte mult mai este. Și merg ei o zi, merg două, și merg patruzeci și nouă, până ce de la o vreme le intră calea în codru și atunci numai iaca ce le iese înainte un om spân și zice cu îndrăzneală fiului de crai:

— Bun întâlnișul, voinice! Nu ai trebuință de slugă la drum? Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur; nu cumva să-ți iasă vro **dihanie** ceva înainte și să-ți scurteze cărările. Eu cunosc bine pe-aici, și poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine.

— Poate să am, poate să n-am, zise fiul craiului uitându-se țintă în ochii Spânului, dar acum deodată mă las în voia întâmplării, și apoi, dând pinteni calului, pornește.

Mai merge el înainte prin codru cât merge, și, la o strâmtoare, numai iaca ce Spânul iar îi iese înainte, prefăcut în alte straie, și zice cu glas subțiratic și necunoscut:

— Bună cale, drumețule!

— Bună să-ți fie inima, cum ți-i căutătura, zise fiul craiului.

— Cât despre inima mea, s-o dea Dumnezeu oricui, zise Spânul oftând... Numai ce folos? Omul bun n-are noroc; asta-i știută; rogu-te, să nu-ți fie cu supărare, drumețule, dar fiindcă a venit vorba de-așa, îți spun, ca la un frate, că din cruda copilărie slujesc prin străini, și **incaltea** nu mi-ar fi ciudă, când n-aș vra să mă dau la treabă, căci cu munca m-am trezit. Dar așa, muncesc, muncesc, și nu s-alege nimica de mine; pentru că tot de stăpâni **calici** mi-am avut parte. Și vorba aceea: „La calic slujești, calic rămâi.” Când aș da odată peste un stăpân cum gândesc eu, n-aș ști ce să fac **să** nu-l **smintesc**. Nu cumva ai trebuință de slugă, voinice? Cum te văd, sameni **a avea seu la rărunchi**. De ce te scumpești pentru nimica toată și nu-ți iei o slugă vrednică, ca să-ți fie mână de ajutor la drum? Locurile aistea sunt șugubețe; de unde știi cum vine întâmplarea, și, Doamne ferește, să nu-ți cadă greu singur.

— Acum deodată încă tot nu, zise fiul craiului cu mâna pe buzdugan; m-oi mai sluji și eu singur, cum oi putea, și dând iar pinteni calului, pornește mai repede.

Și mergând el tot înainte prin codri întunecoși, de la un loc se închide calea și încep a i se încurca cărările, încât nu se mai pricepe fiul craiului acum încotro să apuce și pe unde să meargă.

— Ptiu, drace! Iaca în ce încurcătură am intrat! Asta-i mai rău decât poftim la masă, zise el. Nici tu sat, nici tu târg, nici tu nimica.

De ce mergi înainte, numai peste pustietăți dai; parcă a pierit sămânța omenească de pe fața pământului. Îmi pare rău că n-am luat măcar spânul cel de-al doilea cu mine. Dacă s-a aruncat în partea mâne-sa, ce-i vinovat el? Tata așa a zis, însă la mare nevoie ce-i de făcut? Vorba ceea: „Rău-i cu rău, dar e mai rău fără de rău.”

Și tot **horhăind** el când pe o cărare, când pe un drum părăsit, numai iaca ce iar îi iese Spânul înainte, îmbrăcat altfel și călare pe un cal frumos, și, prefăcându-și glasul, începe a **căina** pe fiul craiului, zicând:

— Sărmane omule, rău drum ai apucat! Se vede că ești străin și nu cunoști locurile pe aici. Ai avut mare noroc de mine, de n-ai apucat a coborî **priporul** ista, că erai prăpădit. Ia, colo de vale, în înfundătura ceea, un taur grozav la mulți **bezmetici** le-a curmat zilele. Și eu, mai deunăzi, cât mă vezi de voinic, de-abia am scăpat de dânsul, ca prin urechile acului. Întoarce-te înapoi, ori, dacă ai de dus înainte, ia-ți un ajutor pe cineva. Chiar și eu m-aș tocmi la d-ta, dacă ți-a fi cu plăcere.

— Așa ar trebui să urmez, om bun, zise fiul craiului, dar ți-oi spune drept: tata mi-a dat în grijă, când am pornit de-acasă, ca să mă feresc de omul roș, iară mai ales de cel spân, cât oi putea; să n-am de a face cu dânsii nici în clin, nici în mânecă; și dacă n-ai fi spân, bucuros te-aș tocmi.

— Hei, hei! Dacă ți-i vorba așa, ai să-ți rupi ciorchinele umblând și tot n-ai să găsești slugă cum cauți d-ta, că pe-aici sunt numai oameni spâni. Și-apoi, când este la adicălea, te-aș întreba: ca' ce fel de **zăticneală** ai putea să întâmpini din pricina asta? Pesemne n-ai auzit vorba ceea: că de păr și de coate-goale nu se plânge nimene. Și când nu sunt ochi negri, săruți și albaștri! Așa și d-ta: mulțumește lui Dumnezeu că m-ai găsit și tocmește-mă. Și dacă-i apuca odată a te deprinde cu mine, știu bine că n-am să pot scăpa ușor de d-ta, căci așa sunt eu în felul meu, știu una și bună: să-mi slujesc stăpânul cu dreptate. Hai, nu mai sta la îndoială, că mă tem să nu ne-apuce noaptea pe-aici. Și când ai avea încaltea un cal bun, calea-valea, dar cu **smârțogul** ista îți **duc vergile**.

— Apoi dă, Spânule, nu știu cum să fac, zice fiul craiului. Din copilăria mea sunt deprins a asculta de tată și, **tocmindu-te** pe tine, parcă-mi vine nu știu cum. Dar, fiindcă mi-au mai ieșit până acum înainte încă doi spâni, și cu tine al treilea, apoi mai-mi vine a crede că asta-i țara spânilor și n-am încotro; mort-copt, trebuie să te iau cu mine, dacă zici că știi bine locurile pe aici.

Și, din două vorbe, fiul craiului îl tocmește și după aceea pornesc împreună să iasă la drum, pe unde arată Spânul. Și mergând ei o bucată bună, Spânul se preface că-i este sete și cere plosca cu apă de la stăpânul-său. Fiul craiului i-o dă, și Spânul, cum o pune la gură, pe loc o și ia, **oțărându-se**, și varsă toată apa dintr-însa. Fiul craiului zice atunci supărat:

— Dar bine, Spânule, de ce te apuci? Nu vezi că pe aici e mare lipsă de apă? Și pe arșița asta o să ne uscăm de sete.

— Să avem iertare, stăpâne! Apa era **băhilită** și ne-am fi putut bolnăvi. Cât despre apa bună, nu vă îngrijiți; acuș avem să dăm peste o fântână cu apă dulce și rece ca gheața. Acolo vom poposi puțin, oi clătări plosca bine și-o umple-o cu apă proaspătă, ca să avem la drum, căci mai încolo nu prea sunt fântâni, și, din partea apei, mi se pare că i-om duce dorul.

Și **cârnind** pe o cărare, mai merg ei oleacă înainte, până ce ajung într-o poiană și nu numai iaca ce dau de o fântână cu **ghizdele** de stejar și cu un capac deschis în lături. Fântâna era adâncă și nu avea nici roată, nici cumpănă, ci numai o scară de coborât până la apă.

— Ei, ei! Spânule, acum să te văd cât ești de vrednic, zise fiul craiului.

Spânul atunci zâmbește puțin și, coborându-se în fântână, umple întâi plosca și o pune la șold. Apoi, mai stând acolo în fund pe scară, aproape de fața apei, zice:

— Ei, da' ce răcoare-i aici! „**Chima-răului** pe malul pârâului!” Îmi vine să nu mai ies afară. Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fântâna, că bun lucru a mai făcut. Pe arșițele ieste, o răcoreală ca asta mult plătește!

Mai șede el acolo puțin și apoi iese afară, zicând:

— Doamne, stăpâne, nu știi cât mă simțesc de ușor; parcă îmi vine să zbor, nu altceva! Ia vâra-te și d-ta oleacă, să vezi cum ai să te răcorești; așa are să-ți vină de îndemână după asta, de are să ți se pară că ești ușor cum îi pana...

Fiul craiului, boboc în felul său la trebi de aieste, se potrivește Spânului și se bagă în fântână, fără să-i trăsnească prin minte ce i se poate întâmpla. Și cum sta și el acolo de se răcorea, Spânul face tranc! Capacul pe gura fântânii, apoi se suie deasupra lui și zice cu glas răutăcios:

U1. Lectura prozei (I)

Note lexicale

dihanie (s.f.) – 1. animal sălbatic; fiară, jivină; 2. ființă ciudată, monstruoasă.

încaltea (adv.) – (reg.) cel puțin, măcar, barem.

calic (adj.) – (adesea substantivizat) lipsit de mijloace materiale elementare; (inv.) care cerșește, cerșetor.

(a) *sminti* (vb.) – 1. a-și pierde sau a face să-și piardă dreapta judecată; a înnebuni; 2. (pop.) a induce în eroare; a păcăli, a înșela.

(a) *avea seu la rărunchi* (expr.) – (pop.) a fi om cu avere.

(a) *horhăi* (vb.) – (reg.) a umbla în neștire, a rătăci, a cutreiera (drumuri necunoscute sau prin întuneric).

(a) *căina* (vb.) – (refl.) a se tângui, a se văita, a se plânge, a se lamenta.

pripor (s.n.) – (reg.) coastă de deal sau de munte, pantă abruptă; povârniș.

bezmetic (adj.) – (adesea adverbial) fără rost, fără căpătâi.

zăticeală (s.f.) – (pop.) împiedicare, stânjenire.

smârțog (s.m.) – mârțoagă, cal slab, rău îngrijit.

(a) *duce (cuiva) vergile* (expr.) – a se îngrijora de soarta cuiva.

(a) *tocmi* (vb.) – 1. a discuta asupra prețului unei mărfi, pentru a cădea la învoială; a se târgui; 2. (pop.) a (se) angaja ca slugă, lucrător.

(a) *oțărî* (vb.) – (pop.) a se mânâia, a se înfuria; a se răsti la cineva.

băhlit (adj.) – (reg.; mai ales despre apă) stătut, care miroase urât.

(a) *cârni* (vb.) – (pop.) a (se) îndrepta în altă direcție, a (se) întoarce.

ghiz (s.n.) – perete făcut din bârne sau piatră cu care se căptușește o fântână pe dinăuntru.

chimă (s.f.) – (inv.) germene, sămânță; (expr.) chima-răului = diavolul.

(a) *căptuși* (vb.) – (fam.) a pune mâna pe cineva; a înșfăca.

— Alelei! Fecior de om viclean ce te găsești; tocmai de ceea ce te-ai păzit n-ai scăpat. Ei, că bine mi te-**am căptușit!** Acum să-mi spui tu cine ești, de unde vii și încotro te duci, că, de nu, acolo îți putrezesc ciolanele!

Fiul craiului ce era să facă? Îi spune cu de-amănuntul, căci, dă, care om nu ține la viață înainte de toate?

— Bine, atâta am vrut să aflu din gura ta, pui de viperă ce mi-ai fost, zice atunci Spânul. Numai cată să fie așa, că, de te-oi prinde cu **oca** mică, greu are să-ți cadă. Chiar acum aș putea să te omor, în voia cea bună, dar mi-i milă de tinerețile tale... Dacă vrei să mai vezi soarele cu ochii și să mai calci pe iarbă verde, atunci jură-mi-te pe ascuțișul **paloșului** tău că mi-i da ascultare și supunere întru toate, chiar și-n foc de ți-aș zice să te arunci. Și, de azi înainte, eu o să fiu în locul tău nepotul împăratului, despre care mi-ai vorbit, iară tu – sluga mea; și atâta vreme să ai a mă sluji, până când îi muri și iar îi învia. Și oriunde vei merge cu mine, nu care cumva **să bleștești** din gură către cineva despre ceea ce a urmat între noi, că te-am șters de pe fața pământului. Îți place așa să mai trăiești, bine-de-bine; iară de nu, spune-mi verde în ochi, ca să știu ce leac trebuie să-ți fac...

Fiul craiului, văzându-se prins în clește și fără nicio putere, îi jură credință și supunere întru toate, lăsându-se în știrea lui Dumnezeu, cum a vrea el să facă. Atunci Spânul pune mâna pe cartea, pe banii și pe armele fiului de crai și le ia la sine; apoi îl scoate din fântână și-i dă paloșul să-l sărute, ca semn de **pecetuire** a jurământului, zicând:

— De-acum înainte să știi că te cheamă Harap-Alb; aista ți-i numele, și altul nu.

După aceasta încalecă, fiecare pe calul său, și pornesc, Spânul înainte, ca stăpân, Harap-Alb în urmă, ca slugă, mergând spre împărăție, Dumnezeu să ne ție, că cuvântul din poveste, înainte mult mai este. Și merg ei, și merg, cale lungă să le-ajungă, trecând peste nouă mări, peste nouă țări și peste nouă ape mari, și într-o târzie vreme ajung la împărăție.

Și cum ajung, Spânul se înfățișază înaintea împăratului cu carte din partea craiului. Și împăratul Verde, citind cartea, arde de bucurie că i-a venit nepotul, și pe dată îl și face cunoscut curții și fetelor sale, care îl primesc cu toată cinstea cuvenită unui fiu de crai și moștenitor al împăratului. [...]

Amu, într-una din zile, cum ședea Spânul la ospăț împreună cu moșu-său, cu verele sale și cu alții, câți se întâmplase, li s-au adus mai la urmă în masă și niște sălăți foarte minunate. Atunci împăratul zice Spânului:

— Ne poate, mai mâncat-ai sălăți de aceste de când ești?

— Ba nu, moșule, zice Spânul; tocmai eram să vă întreb de unde le aveți, că tare-s bune!... O **haraba** întreagă aș fi în stare să mânânc, și parcă tot nu m-aș sătura.

— Te crede moșul, ne poate, dar când ai ști cu ce greutate se capătă! pentru că numai în Grădina Ursului, dacă-i fi auzit de dânsa, se află sălăți de aceste, și mai rar om care să poată lua dintr-însele și să scape cu viață. Între toți oamenii din împărăția mea, numai un

pădurar **se bizuiește** la treaba asta. Și acela, el știe ce face, ce drege, de-mi aduce din când în când așa, câte puține, de poftă.

Spânul, voind să piardă acum pe Harap-Alb cu orice preț, zise împăratului:

— Doamne, moșule, de nu mi-a aduce sluga mea sălăți de aceste și din piatră seacă, mare lucru să fie!

— Ce vorbești, nepoate! zise împăratul; unul ca dânsul, și încă necunoscător de locurile acestea, cum crezi că ar putea face această slujbă? Doar de ți-i greu de viața lui.

— Ia las', moșule, nu-i duce grija; pun rămășag că are să-mi aducă sălăți întocmai ca aceste, și încă multe, că știu eu ce poate el.

Ș-odată cheamă Spânul pe Harap-Alb și-i zice răstit:

— Acum degrabă să te duci cum îi ști tu și să-mi aduci sălăți de aceste din Grădina Ursului. Hai, ieși repede și pornește, că nu-i vreme de pierdut. Dar nu cumva să faci de altfel, că nici în borta șoarecului nu ești scăpat de mine!

Harap-Alb iese mâhnit, se duce în grajd și începe a-și netezi calul pe coamă, zicând:

— Ei, căluțul meu, când ai ști tu în ce necaz am intrat! Sfânt să fie rostul tătâne-meu, că bine m-a învățat! Așa-i că, dacă n-am ținut seamă de vorbele lui, am ajuns slugă la **dârloagă** și acum, vrând-nevrând, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie? [...]

Și odată zboară calul cu Harap-Alb până la nouri; apoi o ia de-a curmezișul pământului: pe deasupra codrilor, peste vârful munților, peste apa mărilor și după aceea se lasă încet-încet într-un **ostrov** mândru din mijlocul unei mări, lângă o casuță singuratică,

Hieronymus Bosch, *Grădina deliciilor* (1490–1500), Muzeul Prado, Madrid

oca (s.f.) – veche unitate de măsură pentru capacități și greutăți, egală cu circa un litru (sau un kilogram) și un sfert; (expr.) *a prinde cu ocaua mică* = a prinde cu o minciună, cu o faptă necinstită.

paloș (s.n.) – sabie lată cu două tășuri, adesea încovoiată spre vârf.

(a) *blești* (vb.) – (reg.) a răsufla (greu), a-și trage (cu greu) răsuflarea.

(a) *pecetlui* (vb.) – (fig.) a consimți, a consolida; a definitiva, a confirma; a decide, a determina, a hotărî soarta, destinul cuiva etc.

haraba (s.f.) – (reg.) căruță mare folosită pentru transportul grânelor și al altor poveri; cantitatea care intră într-o astfel de căruță.

(a) *(se) bizui* (vb.) – a (se) încrede, a (se) întemeia, a (se) baza; (pop.) a îndrăzni, a cuteza, a se încumeta.

dârloagă (s.f.) – (pop.) cal slab, prăpădit și bătrân; mârțoagă, gloabă.

ostrov (s.n.) – insulă mai mare; insulă formată în urma unui proces de acumulare.

podină (s.f.) – pardoseală de scânduri la casă, la pod; (înv. și reg.) fiecare dintre scândurile care alcătuiesc un tavan, un pavaj etc.

buratic (s.m.) – (reg.) broască mică, de culoare verde, care trăiește vara în iarba umedă din apropierea bălților, iar iarna în apă.

somnoroasă (s.f.) – (bot.) plantă erbacee cu flori albe, cu frunzele și fructele acoperite cu peri aspri; crește prin poieni și păduri, având proprietăți somnifere.

vadră (s.f.) – veche unitate de măsură a capacității, folosită pentru lichide, echivalentă cu circa 10 litri.

mursă (s.f.) – (reg.) băutură fermentată preparată din miere amestecată cu apă sau cu lapte.

(a) *descinde* (vb.) – a-și avea originea, a se trage din cineva, a se da jos, a coborî.

selva obscura (lat.) – pădure obscură, întunecată, tenebroasă.

U1. Lectura prozei (I)

pe care era crescut niște mușchi pletos de o **podină** de gros, moale ca mătasa și verde ca **buraticul**. Atunci Harap-Alb descalecă, și spre mai mare mirarea lui, numai iaca îl întâmpină în pragul ușii cerșetoarea căreia îi dăduse el un ban de pomană, înainte de pornirea lui de acasă.

— Ei, Harap-Alb, așa-i că ai venit la vorbele mele, că deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om? Află acum că eu sunt Sfânta Duminică și știu ce nevoie te-a adus pe la mine. Spânul vrea să-ți răpună capul cu orice chip și de-aceea te-a trimis să-i aduci sălăți din Grădina Ursului, dar i-or da ele odată pe nas... Rămâi aici în astă-noapte, ca să văd ce-i de făcut.

Harap-Alb rămâne bucuros, mulțumind Sfintei Duminici pentru buna găzduire și îngrijirea ce are de el.

— Fii încredințat că nu eu, ci puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută, Harap-Alb, zice Sfânta Duminică ieșind și lăsându-l în pace să se liniștească.

Și cum iese Sfânta Duminică afară, odată și pornește desculță prin rouă, de culege o poală de **somnoroasă**, pe care o fierbe la un loc cu o **vadră** de lapte dulce și cu una de miere și apoi ia **mursa** aceea și iute se duce de o toarnă în fântâna din Grădina Ursului, care fântână era plină cu apă până la gură. Și mai stând Sfânta Duminică oleacă în preajma fântânii, numai iaca ce vede că vine ursul cu o falcă în cer și cu una în pământ, mornăind înfricoșat. Și cum ajunge la fântână, cum începe a bea lacom la apă și a-și linge buzele de dulceța și bunătatea ei. Și mai stă din băut, și iar începe a mornăi; și iar mai bea câte un răstimp, și iar mornăiește, până ce, de la o vreme, încep a-i slăbi puterile și, cuprins de amețală, pe loc cade jos și adoarme mort, de puteai să tai lemne pe dânsul. Atunci Sfânta Duminică, văzându-l așa, într-o clipă se duce și, deșteptând pe Harap-Alb chiar în miezul nopții, îi zice:

— Îmbracă-te iute în pielea cea de urs, care o ai de la tată-tău, apucă pe ici tot înainte, și cum îi ajunge în răscrucile drumului, ai să dai de Grădina Ursului. Atunci sai repede înlăuntru de-ți ia sălăți într-ales, și câte-i vrea de multe, căci pe urs l-am pus eu la cale. Dar, la toată întâmplarea, de-i vedea și-i vedea că s-a trezit și năvălește la tine, zvârle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace spre mine cât îi putea.

Harap-Alb face cum îi zice Sfânta Duminică. Și cum ajunge în grădină, odată începe a smulge la sălăți într-ales și leagă o sarcină mare, mare, cât pe ce să n-o poată ridica în spinare. Și când să iasă cu dânsa din grădină, iaca ursul se trezește, și după dânsul, Gavri! Harap-Alb, dacă vede reaua, i-aruncă pielea cea de urs, și apoi fuge cât ce poate cu sarcina în spate, tot înainte la Sfânta Duminică, scăpând cu obraz curat. După aceasta, Harap-Alb, mulțumind Sfintei Duminici pentru binele ce i-a făcut, îi sărută mâna, apoi își ia sălățile și, încălecând, pornește spre împărăție, Dumnezeu să ne ție, că cuvântul din poveste, înainte mult mai este.

• Pădurea-labirint

1. Labirintul este unul dintre cele mai cunoscute motive de inspirație mitologică. Cu numele cărui erou civilizator îl asociezi?

2. **RECEPTARE CRITICĂ** Pădurea descrisă în basm este o reprezentare a labirintului, „spațiul simbolic al rătăcirii” (Livius Ciocârlie). Consultă cele două fragmente reproduse mai jos, pentru a stabili analogii între semnificațiile acestor spații-matrice.

A. „Pădurea este receptată în două ipostaze total opuse: prima indică pădurea ca loc al haosului, al dezordinii, al tăcerii, în general fiind un generator al maleficului; astfel, în basmele populare, pădurea lumii de dincolo simbolizează o realitate în care totul este mort. [...] Este adevărat că pădurea, în mentalitatea tradițională, este bântuită de spirite malefice, dar acestea sunt puține la număr și au existență numai în basme și în unele legende populare.”

Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești* (2009)

B. „Labirintul este, înainte de toate, o încrucișare de drumuri, dintre care unele sunt fără ieșire și constituie fundături, prin mijlocul cărora trebuie să descoperi drumul ce duce în centrul acestei ciudate pânze de păianjen. [...] Centrul pe care îl protejează labirintul va fi rezervat inițiatului, celui care în timpul încercărilor inițiatice se va fi arătat demn să aibă acces la revelația misterioasă. Odată parvenit în centru, este ca și consacrat. [...] Labirintul duce, de asemenea, în interiorul sinelui, spre un fel de sanctuar interior și ascuns, unde tronează ce este mai tainic în ființa omenească.”

Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri* (2009)

3. Omul spân îi apare fiului de crai de trei ori, în travesti. Ce trăsături morale îți sugerează apariția lui, de fiecare dată, sub o altă înfățișare?
4. Prezintă tertipul prin care Spânul îl determină pe fiul de crai să coboare în fântână, exemplificându-l printr-un motiv literar.
5. La momentul căderii în robie, mezinul este pus să jure pe ascuțișul paloșului că-i va da ascultare Spânului. Precizează un titlu de roman (sau ciclu de romane) pe care îl poți corela cu acest episod.
6. Explică de ce Harap-Alb trebuie să respecte, până la capăt, acest jurământ. Consideri că prețul propriei vieți este un motiv suficient?
7. Numește cele trei obiecte pe care Spânul i le cere lui Harap-Alb.
8. Cu ce scop crezi că omul spân îl deposedează de acestea?
9. Care dintre cele trei obiecte consideri că este mai valoros și de ce?
10. Deși cade în robia Spânului, Harap-Alb *renaște* sub o altă identitate, odată cu ieșirea din pădure. Prezintă semnificația acestui simbol.

• Armonia contrariilor

1. Intrarea în fântână echivalează cu o coborâre *ad inferos* (în infern), în urma căreia mezinul iese cu o primă identitate, cea de Harap-Alb. Explică numele pe care eroul îl primește în urma *botezului* simbolic.
2. Numele personajului central se realizează sub forma unui oximoron. Ce observații poți face cu privire la această figură de stil?
3. Adjectivul cromatic „alb” dobândește, în context, valoare de epitet individual, redând o însușire specifică. Interpretează-l stilistic:
 - prin raportare la originea personajului;
 - pornind de la trăsăturile morale ale acestuia.
4. **RECEPTARE CRITICĂ** Citește interpretarea pe care Vasile Lovinescu o dă numelui „Harap-Alb” și alege una sau mai multe variante din cele menționate mai jos.

„Perechea din poveste [Harap-Alb și Spânul] constituie deci un **Ianus Bifrons**. Creangă mai adaugă precizarea capitală că superiorul, Împăratul [Verde], are trei fete, pe când inferiorul, Craiul, are trei băieți, adevărată reechilibrare compensatorie. Tot așa, în simbolismul Yin-Yang-ului extrem oriental, fiecare dintre jumătățile sinuoase ale cercului are în ea un mic punct interior, de culoarea celuilalt semicerc. Observație, repet, capitală, pentru că **eroul va căpăta în curând numele românesc al Yin-Yang-ului, Harap-Alb**, realizându-i până la sfârșit posibilitățile. Cu alte cuvinte, eroul nostru va deveni la sfârșit și Crai, și Verde-împărat, [...] va fi Ianus Bifrons, desființând dualitatea inițială care încadrează basmul și care viciază radical ambianța lui. Tot basmul este un pelerinaj spre Unitate.”

Vasile Lovinescu, *Creangă și creanga de aur* (1989)

- grotescul („harap”) și sublimul („alb”) ființei umane;
- dualitatea propriei condiții, eternele fețe ale lui Ianus (consultă rubrica Dicționar cultural de la pagina 23);
- o armonie a contrariilor/principiilor (*yin-yang*);
- aparența umilă și esența nobilă;
- binele și răul care coexistă în natura umană etc.

Chei de lectură (II)

Odată cu trecerea podului, care semnifică o primă etapă în procesul devenirii lui spirituale, fiul cel mic al craiului se aventurează într-o lume necunoscută, plină de primejdii. Încălcând sfatul primit de la tatăl său, se rătăcește în **pădurea-labirint**, adevărată ***selva oscura***, tocmindu-l drept tovarăș de drum pe spânul *din urmă* care îi apare, de trei ori, în travesti. Profitând de naivitatea mezinului, „boboc în felul lui la trebi de aiestea”, Spânul îl convinge să intre în fântână, ceea ce echivalează cu o coborâre simbolică pe o imagină axă a lumii. Odată cu această ***descindere ad inferos***, din zonele abisale eroul va ieși cu o prima identitate, cea de Harap-Alb, în urma unui botez simbolic. Este momentul când „nonvaloarea ocupă, prin impostură, locul valorii autentice” (Elvira Sorohan). La curtea Împăratului Verde, este supus unui alt **set de probe**, prin care Spânul, veritabil pedagog, îl invită să descopere lumea (aducerea salatelor din Grădina Ursului), să cunoască bogățiile ei (obținerea nestematelor cerbului), dar și să se desăvârșească spiritul prin experiența iubirii (pețirea fetei Împăratului Roș). Ca procesul inițierii să ia sfârșit, Harap-Alb trebuie să moară pentru a ieși de sub jurământ și să renască, spre a fi învestit ca **spirit conducător** al ordinii universale.

Maestro di Tavarnelle,
Tezeu și Minotaurul. Labirintul
(1510-1515), Muzeul Petit Palais,
Paris

Dicționar cultural

Coborârea în infern (*descensus ad inferos*), motiv de circulație universală, atestat pentru prima dată în *Epopoea lui Ghilgameș*, cel dintâi mare epos al omenirii, datând de la începutul mileniului al III-lea î.e.n. Motivul este consacrat ulterior de literatura Antichității clasice, prin *Eneida* lui Vergilius, dar este înregistrat și la sfârșitul Evului Mediu, în poemul-cosmopee *Divina Comedie* (1304–1321). Această alegorie descrie călătoria inițiată de a lui Dante Alighieri în dimensiunile spirituale ale vieții de după moarte: infernul, purgatoriul și paradisiul. În tenebrele infernului, marele florentin este călăuzit de poetul latin Vergilius, considerat simbol al rațiunii umane.

Eugène Delacroix,
Dante și Vergilius în Infern (1822),
Muzeul Luvru, Paris

• Grădina de dincolo

1. Recitește episodul trecerii podului. Ce îi oferă Craiul fiului său pentru a-i fi de ajutor în călătoria spre curtea lui Verde Împărat?
2. Ca să pătrundă în *grădina de dincolo*, Sfânta Duminică îl sfătuieste pe Harap-Alb să îmbrace o blană de urs, apoi să o lepede, în caz că ursul se trezește. Ce semnificație crezi că are acest gest simbolic?
3. În basmele populare, eroul trebuie să redobândească, să câștige sau să revendice anumite obiecte (plante magice, aștri, ființe etc.).
 - a) Ilustrează această situație prin minimum trei exemple.
 - b) Ce anume îi solicită Spânul lui Harap-Alb?
4. **RECEPTARE CRITICĂ** Citește interpretarea lui Andrei Oișteanu cu privire la obținerea „sălăților” din Grădina Ursului, de către Harap-Alb, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„În acest context, grădina din basm ne apare ca o **reprezentare a «lunii de dincolo»**. [...] Harap-Alb obține așadar, în urma ritualului de inițiere, o parte din puterea **ursului-totem***, materializată în sacul cu salată. [...] Sfânta Duminică (**șamanul***-vrăjitor) prepară o licoare prin fierberea buruienii «somnoroasă» cu o vadră de lapte dulce și cu una de miere. Cu ajutorul ei adoarme ursul, dându-i eroului posibilitatea să culegă salata din grădină. Această licoare și scopul în care e folosită ne trimit cu gândul la **actul ritualic al libației***. [...] Putem realiza substituția ce s-a produs la nivelul unui mit grecesc, în care Enea, pentru a putea intra în infern, îi oferă **cerberului*** (păzitorul infernului), în locul libației, o turtă de miere cu foi de mac. [...] Dacă vom privi deci oferirea băuturii preparate de Sfânta Duminică pentru urs ca pe un act ritual al libației, vom realiza că adormirea în basm a ursului este de fapt **simbolul îmbunării** lui, obținerea hatârului său, transformării sale într-un duh păzitor, benefic. Harap-Alb nu fură salata, ci o obține datorită libației.”

Andrei Oișteanu, *Grădina de dincolo*. *Zoosofia*.
Comentarii mitologice (2012)

* *totem* (s.n.) – simbol mitic (animal, plantă sau, mai rar, obiect) considerat de unele triburi primitive strămoș și protector, venerat ca atare.

* *șaman* (s.m.) – preot, slujitor al cultului șamanic la popoarele primitive, care menținea contactul cu lumea de dincolo, influențând spiritele prin ritualuri magice.

* *libație* (s.f.) – act ritual care constă în gustarea și apoi vărsarea unei cupe de vin, lapte etc. ca omagiu adus divinității; jertfă, prinos.

* *cerber* (s.m.) – (în mitologia greacă) animal fabulos imaginat ca un câine cu trei capete, care stătea la porțile infernului, păzind intrarea.

- a) De cine este ajutat eroul să depășească această probă?
 - b) Prin ce metodă este adormit animalul-totem?
 - c) Ce analogie se poate stabili între grădină și lumea de dincolo?
 - d) Explică de ce Harap-Alb nu fură sălățile magice din Grădina Ursului, ci le obține în urma ritualului săvârșit de Sfânta Duminică.
5. Ce preia eroul, în urma acestui ritual de inițiere, odată cu sălățile?

• Ancore mitologice

1. În mitologia greacă, Herakles (Hercule) trebuie să rămână, vreme de doisprezece ani, în slujba lui Euristeu, rege al Trinitului și al Micenei.

Din porunca acestuia, eroul are de îndeplinit douăsprezece acțiuni, cunoscute sub denumirea de isprăvile sau muncile lui Hercule. Pornind de la această informație, rezolvă cerințele de mai jos.

- Compară aceste fapte de vitejie cu misiunile eroului din basm.
- Care dintre sarcini seamănă cu cele primite de Harap-Alb?

2. Citește cântul al VI-lea din *Eneida* de Vergilius (trad. George Murnu), unde este descrisă coborârea legendarului Eneas în infern și rezolvă cerințele de mai jos.

- Relatează modul în care eroul ajunge în lumea de dincolo.
- Prezintă scopul pentru care personajul mitologic și cel din basmul lui Creangă se aventurează în spații necunoscute.

• Tipologia personajelor

♦ **RECEPTARE CRITICĂ** În *Morfologia basmului*, Vladimir Propp stabilește **31 de funcții** (elemente stabile, a căror succesiune este fixă) ale acestuia:

„În virtutea structurii stabile a **basnelor fantastice**, avem posibilitatea de a formula o *definiție* ipotetică a acestora. Ea ar suna cam așa: basmul fantastic este o narațiune construită pe o **sucesiune ordonată a funcțiilor** amintite [interdicția, plecarea de acasă, «unealta» năzdrăvană, deplasarea spațială între două împărății, vicleșugul, prejudicierea, victoria eroului, demascarea, pedeapsa, căsătoria etc.], în diversele variante ale acestora, și din care pot lipsi unele funcții, iar altele pot fi reluate. [...] Am putea numi drept basme fantastice basmele relevând o **schemă cu șapte personaje**. Este un termen foarte exact, dar și foarte incomod. Dacă ar fi să definim însă aceste basme din punct de vedere istoric, ele ar îndreptăți străvechea denumire de **basme mitice**, respinsă astăzi.”

Vladimir Propp, *Morfologia basmului* (1928)

- Explică felul în care se realizează aceste funcții în *Povestea lui Harap-Alb*.
- Folcloristul rus procedează la o repartizare a funcțiilor. Completează, în caiet, un tabel asemănător cu cel de mai jos cu numele personajelor din basm care corespund celor șapte funcții menționate.

Funcția	Rolul asumat	Personajul corespondent
trimițătorul	stabilirea călătoriei/căutarea	
eroul	plecarea în călătorie/căutarea	
răufăcătorul	confruntarea/probele	
ajutorul	deplasarea spațio-temporală	
donatorul	înzestrarea eroului	
„obiectul” căutat	demascarea falsului erou	
pseudoeroul	asumarea unei identități false	

Repere teoretice

Fantastic (< fr. *fantastique*, lat. lit. *phantasticus*), privitor la imaginație. Desemnează o amplă **categorie estetică** referitoare la

Dicționar cultural

„**Ianus**. Deși legendele despre Ianus sunt exclusiv romane, originea sa era explicată în mod diferit. Se spunea că domnise într-o epocă foarte veche la Roma, împreună cu Camese, rege mitic, poate fratele său, sau că era originar din Tesalia și că fusese obligat să-și părăsească patria [...], întemeind o cetate pe colina Ianiculum, care a luat numele său. Funcțiile sale erau multiple; ocrotea începutul oricărei întreprinderi sau activități și, din acest motiv, era invocat la începutul fiecărei acțiuni, chiar înaintea lui Iupiter. El începea anul și inaugura anotimpurile, de aceea numele primei luni a anului deriva din aceeași rădăcină ca și numele zeului. Pe pământ, era zeul care apăra porțile, adesea era reprezentat cu două chipuri, pentru că porțile se deschid în două direcții opuse (Ianus Bifrons)”

Anna Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană* (2003)

Zeul roman Ianus reprezentat pe efigia unei monede

Gaston Phébus, *Carte de vânătoare* (secolul al XV-lea), Biblioteca Națională a Franței, Paris

U1. Lectura prozei (I)

lucruri închipuite sau la un produs generat de imaginație ori fantezie, fără corespondent în realitate. Unul dintre principalii teoreticieni ai genului, Tzvetan Todorov, considera că „fantasticul ocupă intervalul acestei incertitudini; de îndată ce optăm pentru un răspuns sau pentru celălalt părăsim fantasticul, pătrunzând într-un gen învecinat, fie straniul, fie miraculosul. Fantasticul este ezitarea cuiva care nu cunoaște decât legile naturale pus față în față cu un eveniment în aparență supranatural.” (*Introducere în literatura fantastică*)

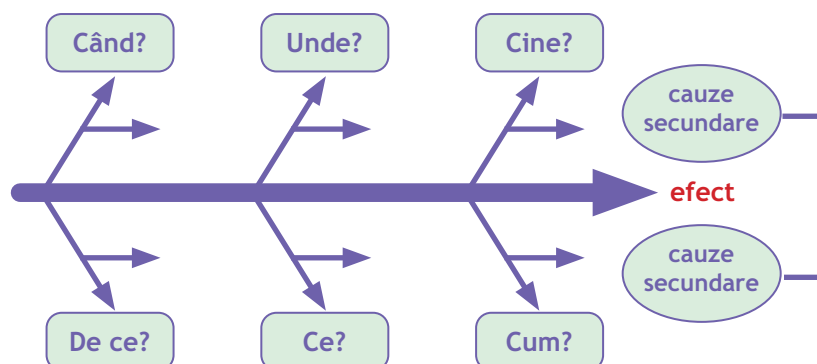
Fabulos (< fr. *fabuleux*, lat. lit. *fabulosus*), particularizare a fantasticului, tot ce ține de **domeniul fabulei** (cu sens de „poveste”), adică al imaginației. În literatură, se aplică unor timpuri, povestiri, acțiuni sau categorii de personaje, mai cu seamă celor de inspirație populară, cum ar fi basmul sau legenda, care sunt asociate cu gândirea sau practicile magice.

Miraculos (< fr. *miraculeux*, lat. *miraculosus*), ceea ce este produs printr-un **miracol** sau care este consecința acestuia. Raportat la sfera literaturii populare sau culte, trimite la o categorie de acțiuni sau personaje excepționale, aflate în relație cu ordinea supranaturală a lumii (de exemplu, cu zeii din mitologia greco-latină sau cu sfinții din panteonul creștin).

• Un erou solar

1. Lipsit inițial de individualitate, Harap-Alb este un personaj construit în cheie realistă. Menționează trei trăsături care îl diferențiază categoric de eroii basmelor populare (Făt-Frumos, Greuceanu, Prâslea etc.).
2. *Inițierea în trepte* a eroului are în vedere dobândirea unor calități sau afirmarea unor virtuți. Descrie câte o situație pe care o consideri relevantă pentru însușirea unei calități, respectiv a unei virtuți.
3. Deși apare inițial ca un tânăr naiv, pe parcursul călătoriei personajul își definește comportamentul și o psihologie proprie. Ilustrează acest profil al eroului prin două secvențe reprezentative.
4. După eșecul fraților săi, mezinul „se face roș cum îi gotca, iese afară în grădină și începe a plânge în inima sa”. Ce relevă această atitudine?
5. Observația naratorului de la exercițiul anterior este o marcă a caracterizării directe. Exemplifică trei mărci ale modalității indirecte de caracterizare.
6. Ce semnificație ar putea avea faptul că un tânăr lipsit de experiență, aflat în curs de formare, a luat în primire calul, armele și straiile tatălui?
7. Precizează care este motivul alegerii Spânului ca tovarăș de drum, alegând una dintre variantele de mai jos. Justifică-ți răspunsul.
 - este incapabil de a distinge esența de aparență;
 - eroul dovedește o certă lipsă de discernământ;
 - este un tânăr naiv care are nevoie de ajutor, de îndrumare.
8. Selectează, din basmul studiat, elemente care țin de *fabulos*, respectiv de *miraculos* și de *magic* (personaje, situații, motive, întâmplări etc.).
9. **ACTIVITATE DE GRUP** Împărțiți colectivul clasei în grupe de câte 5–6 elevi și realizați, conform organizatorului grafic de mai jos, o diagramă a cauzelor și efectelor care să reflecte evoluția personajului central în basmul studiat. În acest sens, fiecărei grupe i se va repartiza o secvență semnificativă, în ordinea desfășurării.

- **GRUPA 1:** plecarea în călătorie și trecerea podului
- **GRUPA 2:** rătăcirea crăișorului în pădurea-labirint
- **GRUPA 3:** aducerea salatelor din Grădina Ursului
- **GRUPA 4:** obținerea nestematelor cerbului „solomonit”
- **GRUPA 5:** pețirea fetei Împăratului Roș pentru căsătoria Spânului

• Răul necesar

1. Basmul este construit pe ideea conflictului etic dintre omul obișnuit (fiul de crai) și cel stigmatizat de natură (Spânul). Realizează o comparație între cele două personaje, bazându-te exclusiv pe aspectele portretului fizic.
2. Ai observat că frumusețea lui Harap-Alb este mai mult subînțeleasă în raport cu urâtenia Spânului, rămânând un element de contrast. Ce prejudecată (populară) recunoști?
3. În cazul Spânului, Creangă pune semnul egal între portretul fizic și profilul moral. Oferă, din basmul studiat, exemple de personaje care nu sunt construite pe acest tipar. Ce valori umane ilustrează acestea?
4. Dacă Sfânta Duminică este pedagogul aflat în slujba Binelui, Spânul este *răul necesar*, care instruește și educă. Demonstrează că și Spânul este un veritabil pedagog, care aplică însă metode mai puțin specifice.
5. În termenii psihanalizei lui Sigmund Freud, Spânul nu ar fi altceva decât o „representare prin contrariu”. Compară trăsăturile Spânului și pe cele ale lui Harap-Alb, pentru a observa în ce măsură se susține afirmația dată.
6. Spânul nu are niciun atribut suprauman evident, decât la început, când îi apare mezinului sub o altă înfățișare. Precizează o trăsătură reprezentativă pentru construcția acestui personaj simbolic, motivându-ți alegerea.
7. **RECEPTARE CRITICĂ** Citește cu atenție cele două opinii critice reproduse mai jos, aparținând lui Valeriu Cristea și Eugen Simion. Demonstrează, într-un eseu de minimum 300 de cuvinte, că relația dintre protagonist (Harap-Alb) și antagonist (Spânul) poate fi pusă pe seama unui *pact faustic*.

A. „După patru călătorii fantastic de lungi [...], protagonistul nu realizează niciun progres, nu urcă nici măcar o treaptă a desăvârșirii: rămâne exact același care a fost, un tânăr cu multe calități, dar și cu defecte, cu **trăsături amestecate**. Îndrăzneț la vorbă (discuția cu tatăl său, înainte de plecare) și la faptă (ciocnirea de pe pod cu același), dar și descurajându-se ușor (după fiecare misiune, ce-i drept imposibilă, primită din partea Spânului, cade într-o profundă depresie), [...] cutezător și prudent (nu și în relația cu Spânul, din păcate) în marele episod al uciderii cerbului, [...] bun și milostiv, dar uneori impulsiv [...], ascultător al povețelor paterne și totuși ignorându-le într-o împrejurare crucială, credincios cuvântului dat, jurământului ce făcuse din el, prințul, robul slugii sale, semeț și umil, [...] happy-endul de basm fiind anticipat nu numai de profețiile din capul narațiunii făcute de babă (Sfânta Duminică), ci și de triumfala, strălucita (la figurat, dar și la propriu) întoarcere a lui Harap-Alb după uciderea cerbului «solomonit», «bătut tot cu pietre scumpe».”

Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Creangă* (1999)

B. „Ca personaj literar într-o ficțiune supranaturală cum este *Povestea lui Harap-Alb* interesant este și **Spânul**, omul roș și viclean, de care trebuie să se ferească, la îndemnul craiului, cel de-al treilea fiu plecat să moștenească tronul împăratului Verde. [...] Dar să ne întoarcem la Spân, simbol al răului în basmul lui Creangă. Unii comentatori văd în el o întruchipare a diavolului, răul absolut, care trăiește prin locuri pustii, ispitește pe călătorii singuratici și naivi. [...] Spânul trebuie să reprezinte în simbolismul macrocosmic **forța negativă**, vrăjmașul universal al Binelui. [...] Rămâne în discuție cea de-a treia soluție de interpretare: Spânul calculat, perfid, tenace și răzbunător ar putea întruchipa, cu elemente de basm, **răul suprem**, diavolul, necuratul, îngerul rebel devenit simbolul negației în interiorul creației divine. [...] Cel ce iese în cale tânărului și neștiutorului fiu de crai, dacă lăsăm imaginația să zburde la lectură, un Mefisto ce intuiește psihologia celui plecat să cunoască lumea și, de aceea, folosește o dialectică dibace, aparent bonomă, înșelătoare în mod sigur.”

Eugen Simion, *Ion Creangă. Cruzimile unui moralist jovial* (2017)

U1. Lectura prozei (I)

Dicționar cultural

Sigmund Freud (1856–1939), medic neurolog austriac, apreciat și contestat pentru ideile sale revoluționare. Alături de elvețianul Carl Gustav Jung, este considerat fondator al psihanalizei, știință bazată pe explorarea inconștientului uman. Psihanaliza nu este doar o teorie a psihicului, ci și o terapie a suferințelor sale și un mod de înțelegere a culturii și a societății.

Pactul faustic, motiv de largă circulație, derivat de la numele lui Johannes Faust (circa 1480–1541), medic, astrolog și alchimist medieval despre care se credea că și-a vândut sufletul diavolului, în schimbul redobândirii tinereții. J.W. Goethe își consacră poemul său dramatic eponim (1808) ilustrării sensului deplin al acestui motiv. Aici aventura lui Faust se transformă într-o căutare a sensului existenței, într-o aspirație către absolut și imposibil. În timp, mitul lui Faust a dobândit valoare universală.

Eugène Delacroix, *Faust și Mefisto*

• Giganții telurici

1. În basm există o serie de *ajutoare* și de *donatori*. Exemplifică, prin câte o secvență narativă comentată, aceste două categorii de personaje.
2. În drumul său spre Împăratul Roș, Harap-Alb îi întâlnește pe cei cinci „giganți telurici” (G. Călinescu), adevărate instincte convertite în forțe miraculoase:
 - a) Asociază-l pe fiecare (cu excepția lui Ochilă) cu un element universal (pământ, apă, foc, aer) pe care îl controlează sau îl domină.
 - b) Precizează unde intervin cei patru și în ce scop.
3. Ochilă este a o reprezentare a ciclopului mitologic, care vede însă o lume răsturnată. Ce motiv literar ar putea ilustra această „schimonositură de om”?
4. Uriașii din basm sunt „personaje anapoda” (Zoe Dumitrescu-Bușulenga), ființe caricaturale, tratate în registru comic. Menționează câte un defect uman sugerat de comportamentul fiecăruia.
5. Prin intermediul acestor monștri simpatici, se înregistrează o răsturnare totală a canoanelor frumosului. Stabilește acele aspecte fizice care, deși stârnesc râsul în mod evident, îi particularizează.
6. Printre ajutoarele de nădejde ale lui Harap-Alb se numără calul năzdrăvan. Mai cunoști și alte exemple de eroi mitologici însoțiți de animale fabuloase?
7. **RECEPTARE CRITICĂ** Justifică, prin consultarea opiniei critice de mai jos aparținând lui George Munteanu, că întâlnirea cu cei cinci tovarăși este providențială, contribuind la desăvârșirea spirituală a lui Harap-Alb, ca erou de *Bildungsroman*.

„Însă veritabilul *Bildungsroman* al epocii noastre, în cel mai cuprinzător sens al cuvântului, e *Povestea lui Harap-Alb*. Ibrăileanu zicea că acest basm este o adevărată epopee a poporului român, iar G. Călinescu – pe bună dreptate, de astă dată – că e un fel de a dovedi că omul de soi se vedește sub orice strai. Completarea ar fi, numai, că și omul de soi trebuie să străbată lungul, dificilul drum al experienței și poticnirii sensurilor acesteia, până să își pună în valoare «soiul».”

George Munteanu, *Introducere în opera lui Ion Creangă* (1976)

• Convenții ale enunțării

1. Consideri că există vreo legătură între formula inițială și cea finală?
2. În final, Creangă oferă șansa binelui de a redobândi regalitatea asupra lumii. Comentează deznodământul basmului, din perspectiva finalității lui etice.
3. Există basme al căror final nu coincide cu restabilirea echilibrului sau cu triumful binelui. Oferă două exemple din literatura română și/sau universală care să susțină acest deznodământ atipic.
4. Cum explici faptul că „păcatul de povestă” (naratorul) ia parte la ospățul nupțial?

Conexiuni

1. RECEPTARE CRITICĂ Scrie un eseu liber, de minimum 400 de cuvinte, în care să prezinți *imaginea eroului* reflectată în literatură, pornind de la cele două afirmații critice reproduse mai jos.

„Eroul războinic este dinamic, cu multiple inițiative pentru aventură și hazardare (*polyprágmon*) și, mai presus de toate, însuflețit de un curaj care nu se măsoară cu riscul, ci cu gloria reușitei și rușinea retragerii. [...] Eroul nu poate deveni nemuritor, indiferent de ceea ce face (e logica epopeilor homerice), dar poate fi venerat ca un zeu pentru faptele pe care le întreprinde.”

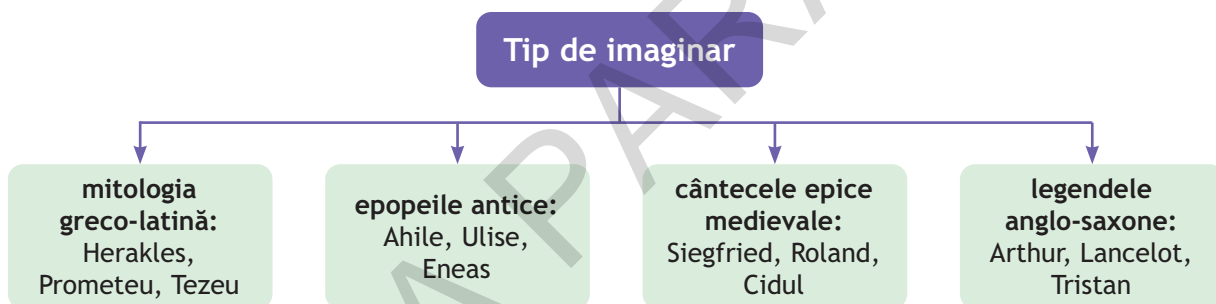
Ștefan Borbély, *De la Herakles la Eulenspiegel. Eroicul* (2001)

„Eroul este tipul ideal orientat cu centrul existenței sale asupra nobleței și a realizării acesteia, cu alte cuvinte deci asupra unor valori «pure» și nu tehnice ale vieții, virtutea sa fundamentală fiind noblețea firească, atât a trupului, cât și a sufletului. [...] Acestea constituie măreția caracterului său. Virtutea specifică eroului este stăpânirea de sine. Însă voința eroului tinde la depășirea acestor limite, spre putere, răspundere, temeritate. Din această cauză, el se poate afirma ca om politic și conducător de oști, așa cum se afirmase în timpurile mai vechi ca războinic.”

Ernst Robert Curtius, *Literatura europeană și Evul Mediu latin* (1970)

În elaborarea eseului tău, vei avea în vedere:

- prezentarea a cel puțin trei modele comportamentale în textele literaturii universale;
- ilustrarea calităților și a virtuților care confirmă sau atestă calitatea de erou;
- descrierea unei categorii de eroi corespunzătoare unui anumit tip de imaginar din cele menționate mai jos:

2. RECEPTARE CRITICĂ Redactează un eseu-sinteză, de minimum 300 de cuvinte, în care să-ți exprimi o opinie argumentată cu privire la *basm ca mit desacralizat*, pornind de la definiția de mai jos.

„Ceea ce caracterizează basmul, ca operă de artă, este o lume cu totul aparte, concepută în coordonatele unui univers fantastic, opusă deci cotidianului, o lume în care voința omului nu cunoaște limite, în care nu există contrarii care să nu poată fi rezolvate. Basmul pornește de la realitate, dar se desprinde de ea, trecând în supraréal, unde imaginează nu o lume a visului, ci o lume a dorințelor omului, de fapt o transpunere în această lume cu ajutorul fanteziei. Este o lume opusă realității cotidiene nu prin personaje și întâmplări (care pot fi și verosimile), ci prin atmosfera ei interioară, prin esența ei. Elementele fundamentale imaginate ale acestei lumi au preexistat în culturile primitive, dar în basm ele au căpătat o funcție nouă, fiind altfel organizate și structurate.”

Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc* (1978)

3. Vizionează filmul *De-aș fi... Harap-Alb* (1965), în regia lui Ion Popescu-Gopo, ecranizare liberă, în cheie parodică a operei lui Ion Creangă. Redactează, în minimum 150 de cuvinte, o recenzie în care să prezinți specificul celor două creații artistice (filmul și basmul cult).

Limbajul personajelor, limbajul naratorului. Oralitatea

Discuție inițială

• Citește un fragment în care Vladimir Streinu ilustrează diferite particularități lingvistice ale creației lui Ion Creangă, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„Examinându-i cu atenție puțină vocabularul mai întâi, observăm așezarea lui în câteva **straturi lexicale**. Cuvintele cele mai frecvente și mai de sus circulă în toată țara, la oraș ca și la sat; unele umblă în toată țara, dar la sate, sub acestea, vine rândul celor care sunt întrebuințate numai cu anumit înțeles; urmează cele cunoscute numai în Moldova; altele, cele mai de jos, sunt vorbe strict nemțene, humuleștene sau **crengisme**. [...]

Dar prin **crengisme** e nimerit să se înțeleagă mai ales acele cuvinte pe care le folosește numai Creangă după o știință proprie. Dintre acestea sunt unele cu semnificație complexă, altele cu sensuri laterale și cele mai multe cu o viață de relație sau vecinătate. Cu semnificație complexă este «a nemernici» în care înțelesul etimologic slavon de «strein», «rătăcitor», se împletește cu cel uzual de «netrebnic» sau «om de nimic» [...].

Cu sentimentul că suntem în apropierea izvorului însuși, ni se dovedește astfel ceea ce numim simțul limbii. Dar surprizele de vocabular nu s-au istovit încă. Între altele, menționăm acele cuvinte, care – fiind ale lumii noastre și nu creațiuni ale scriitorului, sfârșesc într-o tumescență a sunetului. Scriitorul are numai predilecția lor, ceea ce nu e lipsit de semnificație estetică. Vorbe compuse cu câteva sufixe umflete, ca «-alău», «-oi» și «-ilă», foarte numeroase, indică nu știu ce duh care, dinăuntru fiecăreia, le aruncă spre enorm: «prostălu», «torcălu», «Tălpoi» (personificând Talpa Iadului), «pupoi», «Gerilă», «Ochilă». Indicația de fabulos răsare astfel, mai întâi, din terminația cuvintelor.

Chiar diminutivele ca «trebușoară» sau «clăcușoară», în anumite relații sintactice, evocă un mare prăpăd, cum e bătaia dascălilor și dezastrul produs în casa lui Pavel Ciubotaru din Fălticeni. [...] În ordinea lexicală, de la diminutive cu funcție măritoare până la cuvântul frust ca «a fojgăi (= a mișuna cu mare foșnet)» sau «hojmilău (= găligan)», iar în ordinea narativă, de la descrierea și uneori creația personajelor miraculoase până la cele mai mărunte amintiri de copilărie, totul se înserează în enorm.”

Vladimir Streinu, *Ion Creangă* (1971)

1. Precizează trei exemple de straturi lexicale care interferează în vocabularul lui Creangă.
2. Explică, în 30-50 de cuvinte, ce înseamnă „crengismele”, în viziunea lui Vladimir Streinu.
3. Menționează o valoare stilistică a sufixelor folosite în cazul apelativelor sau al numelor proprii.
4. Indică o funcție a diminutivelor, așa cum se desprinde din ultimul paragraf al textului.

• Stil și limbaj

1. Următoarea replică aparține registrului popular al limbii. Transpune-o în registrul cult, astfel încât să respecti potențialul expresiv al acesteia: „Măi Păsărilă, iacătă-o! Colo după lună, zise Ochilă...”.

2. Recitește următoarea secvență dialogată, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„— Așa gândesc și eu, zise Flămânzilă; și-a pus el, împăratul Roș, boii în cârd cu dracul, dar are să-i scoată fără coarne.

— Ba mi se pare c-a da el și teleagă, și plug, și otic, și tot, numai să scape de noi, zise Ochilă.

— Ia ascultați, măi! zise Gerilă. Vorba lungă, sărăcia omului. Mai bine haidem la culcare, că ne așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, cu făcliile aprinse și cu brațele deschise. Hai! Ascuțiți-vă dinții și porniți după mine.

Și odată pornesc ei, teleap, teleap, teleap! Și, cum ajung în dreptul ușii, se opresc puțin. Atunci Gerilă suflă de trei ori cu buzișoarele sale cele iscusite și casa rămâne nici fierbinte, nici rece, cum e mai bine de dormit într-însa.”

- a) Notează câte o scurtă observație cu privire la succesiunea verbelor și limbajul utilizat.
- b) Extrage, din secvența citată, interjecțiile, explicând rolul expresiv al acestora.
- c) Transcrie din text minimum trei expresii/locuțiuni, ziceri sau zicători populare.
- d) Explică, la alegere, în 30-50 de cuvinte, sensul uneia dintre expresiile identificate la exercițiul anterior.
- 3. RECEPTARE CRITICĂ** Consultă următoarele surse critice, în care este justificată utilizarea frecventă a conectorului „și”, atât la nivelul propoziției, cât și în frază, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

A. „Denumirea de «și» narativ este de obicei rezervată situației în care conjuncția «apare la începutul unui enunț, fără să indice o legătură sintactică propriu-zisă cu ceea ce se spune mai înainte»; în acest caz, care ar fi specific narațiunii orale, conjuncțiile sunt considerate «cuvinte de umplutură», permițând locutorului un «răgaz de gândire». [...] De fapt, legătura prin «și» nu este cu nimic mai justificată în interiorul frazei decât între fraze.”

Rodica Zafiu, *Narațiune și poezie* (2000)

B. „Conectorul «și» este des folosit la începutul unui enunț, pentru a-l lega de enunțul sau de enunțurile anterioare. Atunci când enunțurile alcătuiesc o secvență textuală narativă, conectorul este numit «și narativ». În oralitatea populară, «și» este folosit pentru a conecta enunțuri, adesea fragmentare. În oralitate nu se poate face o diferență între coordonarea propozițiilor principale într-un enunț complex (fraza) și conectarea enunțurilor succesive.”

Gabriela Pană-Dindelegan (coord.), *Dicționar de interpretări gramaticale* (2020)

- a) Precizează două dintre valorile morfologice cu care acest conector apare pe parcursul basmului.
- b) Indică două situații în care conjuncția „și” „apare la începutul unui enunț, fără să indice o legătură sintactică propriu-zisă cu ceea ce se spune mai înainte” (Rodica Zafiu).
- c) Menționează câte o situație în care „și” are rol de coordonare:
- la nivelul propoziției;
 - la nivelul frazei.
- d) Stabilește ce părți de propoziție sau de propoziții leagă acest cuvânt.
- 4.** Înlocuiește conectorul „și” cu alte cuvinte sau grupuri de cuvinte/sintagme, astfel încât sensul de ansamblu al secvenței să nu se modifice: „Și atunci unde nu începe Flămânzila a cărbăni deodată în gură câte o haraba de pâne și câte o ialoviță întreagă, și răpede mi ți le-a înfulecat și le-a forfăcat, de parcă n-au mai fost. [...] Iară Setilă striga și el cât ce putea că crapă de sete și zvârlea cu doage și cu funduri de poloboc în toate părțile, ca un nebun.”

Repere teoretice

Arta narativă a lui Ion Creangă prezintă o serie de **inovații stilistice** față de cea a creatorului popular (anonim, colectiv). Viziunea autorului cult se distinge prin ritmul alert al narațiunii (eliminarea explicațiilor, a digresiunilor), individualizarea personajelor cu ajutorul detaliilor care le conferă un relief propriu (comportament, limbaj) și erudiție paremiologică (citarea proverbelor, a zicătorilor sau a zicerilor populare). Trăsătura stilistică dominantă este **oralitatea**, definită ca modalitate de a imprima textului scris caracterul de limbă vorbită. La nivel lingvistic, mărcile de realizare a oralității sunt:

- **utilizarea unor expresii idiomatice** (specifice registrelor limbii, intraductibile);
- **prezența abundentă a dialogului** care dramatizează acțiunea (asigurându-i un caracter scenic);
- **existența onomatopeelor** (verbe, interjecții imitative): „...Păsărilă atunci se înalță puțin și începe a cotrobăi după stânci; și când să pună mâna pe dânsa, **zbrrr!** și de acolo și se duce de se ascunde tocmai după lună...”;
- **frecvența „și”-ului narativ** cu rol de conector universal (transfrastic): „Și mai merge el cât merge, și numai iaca ce aude în bâzâitură înădușită. Se uită el în dreapta, nu vede nimica; se uită în stânga, nici atâta; și când se uită în sus, ce să vadă?”;
- **inserarea frazelor rimate și ritmate**: „De-ar ști omul ce-ar păți, / Dinainte s-ar păzi!”;
- **existența unor construcții narative tipice**: „și odată”, „și atunci”, „în sfârșit”, „și apoi”, „după aceea”, „vorba ceea” etc.

U1. Lectura prozei (I)

• Finalități etice

1. Recitește fragmentul următor, în care este reprodus finalul basmului ce prezintă ospățul nupțial, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„După aceasta se începe nunta, ș-apoi, dă Doamne bine!

Lumea de pe lume s-a strâns de privea,

Soarele și luna din cer le râdea.

Ș-apoi fost-au fost poftiți la nuntă: Crăiasa furnicilor, Crăiasa albinelor și Crăiasa zânelor, minunea minunilor din ostrovul florilor! Și mai fost-au poftiți încă: crai, crăiese și-mpărați, oameni în seamă băgați, ș-un păcat de povestă, fără bani în buzunar. Veselie mare între toți era, chiar și sărăcimea ospăta și bea! Și a ținut veselie ani întregi, și acum mai ține încă; cine se duce acolo bea și mănâncă. Iar pe la noi, cine are bani bea și mănâncă, iară cine nu, se uită și rabdă.”

Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*

- a) Explică sensul din text al sintagmelor „păcat de povestă”, respectiv „sărăcimea ospăta”.
b) Justifică prezența naratorului în rândul nuntașilor, ca voce a enunțării (implicată în discursul narativ).
c) Comentează afirmația potrivit căreia „a ținut veselie ani întregi, și acum mai ține încă”.

2. Zicerea populară „cine are bani bea și mănâncă, iară cine nu, se uită și rabdă” este construită în baza opoziției între două categorii sociale. Oferă alte două exemple de proverbe și zicători care exprimă acest contrast.

3. **ACTIVITATE DE GRUP** Împărțiți colectivul clasei în grupe de câte 2-3 elevi și explicați cu ce sens și în ce context sunt folosite următoarele proverbe, ziceri sau zicători populare.

- a) Umbli după cai morți să le iei potcoavele. f) Capul de-ar fi sănătos, că belelele curg gărlă.
b) La unul fără suflet trebuie unul fără de lege. g) Nu-i după cum gândește omul, ci-i după cum vrea Domnul.
c) Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om.
d) Părinții mănâncă aguridă și fiilor li se strepezesc dinții. h) Eu știu [...] că sluga-i slugă și stăpânu-i stăpân.
e) Unde-i cetatea mai tare, acolo bate dracul război mai puternic. i) Găsise un sat fără câini și se plimba fără băț.
j) Când sunt zile și noroc, treci prin apă și prin foc.

4. Grupează cuvintele și formulele de adresare din lista următoare conform clasificării din tabelul de mai jos:
pui de viperă; mătușă; păcătoșilor; moșule; luminate împărate; dragul tatei; prea înălțate împărate; măicuță; stăpâne; fătul meu; luminate crăișor; înălțimei-voastre; slugă netrebnică; tartorul; ghijoagă urâcioasă; sărmane omule; nepoate.

Apreciative	Depreciative	Grade de rudenie

5. Alege una dintre cele trei clasificări de la exercițiul anterior și explică funcția stilistică pe care o are în conversația personajelor.

6. Selectează, dintre cuvintele și formulele de adresare de la **exercițiul 4**, formele de superlativ. Prin ce mijloace stilistice sunt realizate?

7. Care dintre următoarele proverbe sunt construite în baza ironiei, respectiv a umorului? Justifică-ți răspunsul.

- a) Apără-mă de găini, că de câini nu mă tem. c) La calic slujești, calic rămâi.
b) Lac de-ar fi, broaște sunt destule. d) Frica păzește bostănăria.

8. Tradu, într-o limbă străină pe care o studiezi, următoarele expresii, explicând logica semantică după care au fost construite. Crezi că o traducere literală ar fi posibilă?

- a) floare la ureche; c) a se juca cu focul;
b) plouă cu găleata; d) a pune carul înaintea boilor.

Repere teoretice

Limbajul este un mijloc de individualizare a personajelor, desăvârșindu-se într-o „particulară retorică a hazului, de coloratură populară” (Elvira Sorohan). Eroii preiau limbajul țăranilor din Humulești, care „se comportă țărănește și vorbesc moldovenește” (G. Călinescu). Autorul valorifică **registru popular** al limbii, apelând la un vocabular specific (pe alocuri inventat) sau la exprimări locuționale (expresii, locuțiuni sau structuri fixe) care îl fac aproape intraductibil. Cea mai evidentă amprență stilistică rămâne **nota comică**, prin care Ion Creangă „nu râvnește decât la gloria modestă a povestitorului” (G.I. Tohăneanu). Aceasta este realizată prin mijloace stilistice variate cum ar fi:

- **exprimarea mucalității** (care stârnește râsul, păstrând un aer serios);
- **ironia și umorul** (ca mărci distinctive ale comicului de limbaj);
- **diminutivele** cu valoare **augmentativă** (ce produc un efect stilistic opus/contrar);
- **poreclele și apelativele caricaturale** (devenite mijloace de individualizare a personajelor);
- **caracterizări inedite, hiperbolizări** (folosite în construcția personajelor);
- **parodiarea** (tratarea unor situații serioase sau grave în registru comic).

Umore

- este un gen defensiv, prin care se armonizează anumite contrarii;
- temperează diferențele care stau la baza viziunii despre lume, le accesibilizează;
- este specific celui care vrea să împace lumea, să o unească;
- „Umorele este arma albă a spiritului defensiv.” (Roman Gary)

Ironia

- este un gen ofensiv, prin care se accentuează anumite contrarii;
- evidențiază diferențele care stau la baza viziunii despre lume, le subliniază;
- este specific celui care vrea să agite lumea, să o provoace;
- „Ironia e faza ultimă a dezamăgirii.” (Anatole France)

• Limbajul ca sursă a comicului

1. Ilustrează, la alegere, trei dintre mijloacele stilistice de realizare a comicului, în basmul cult studiat.
2. **RECEPTARE CRITICĂ** Exprimă-ți o opinie argumentată cu privire la următoarea afirmație critică, cu trimitere la *Povestea lui Harap-Alb*.

„De la un capăt la altul, cu foarte mici excepții, opera lui Creangă e un hohot de râs. Nu râsul cu gust amar al lui Caragiale sau Gogol, ci râsul tonic al țăranului cu concepție optimistă de viață, pe care toată tradiția înțelepciunii populare l-a învățat că forțele răului vor fi întotdeauna înfrânte până la sfârșit.”

Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Ion Creangă* (1963)

3. **PROIECT TEMATIC** Realizați sub forma unei *benzi desenate*, individual sau în echipă, un produs multimodal care să ilustreze relația dintre text și imagine în *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă. Pentru a vă organiza eficient, integrați în demersul vostru următoarele repere:

- alegeți o secvență narativă (de exemplu, întâlnirea lui Harap-Alb cu cei cinci prieteni);
- creați 8–10 casete (viniete) care să prezinte scenariul epic (timp, spațiu, acțiune);
- asociați fiecărei casete cel puțin câte un balon care să conțină replicile personajelor;
- inserați, acolo unde este cazul, 3–4 recitative care să redea comentariile naratorului;
- construiți un fundal autentic, în acord cu specificul secvenței narative alese;
- proiectați imaginile și textul pe un fundal sonor adecvat.

Sugestie de rezolvare: Cătălina Velicu, *Harap Alb continuă... în bandă desenată* (2020)

Un remake postmodern

Stelian ȚURLEA (n. 1946), prozator și jurnalist român. Este absolvent al Institutului de Limbi Străine, Facultatea de Limbi și Literaturi Romanice, secția franceză-spaniolă (1968) și al Facultății de Filosofie (1976) din cadrul Universității din București. A fost aproape trei decenii redactor de politică externă (revista „Lumea”), a condus, după 1989, pentru scurt timp revistele „Lumea”, „Zig-Zag”, apoi ziarul „Meridian”, după care a lucrat în televiziune. Din 2000 este editor senior al „Ziarului de duminică”. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România (din 1990) și autor a optsprezece romane (*Pavană în peisaj marin, Iubire interzisă, Orbi în tranziție* etc.), numeroase volume de publicistică (*O lume bolnavă, Revoluția în oglindă* etc.), literatură pentru copii (*Pasărea nopții. Povești cu Daniel, Planeta portocalie*) și traduceri. Pentru activitatea sa, a fost distins cu numeroase premii literare și de media.

Discuție inițială

1. În 2016, la Timișoara, a avut loc un joc de șah mai puțin obișnuit. Documentează-te și descrie acest eveniment inedit prin care s-a reconstituit simbolic un moment din istoria orașului de pe Bega.
2. **ACTIVITATE DE GRUP** Inițiați, la nivelul clasei voastre, o scurtă dezbatere cu privire la reinterpretarea unei opere clasice (o carte, o piesă muzicală, un film etc.), în registru contemporan. Ce se pierde, ce se recuperează?

Relatare despre Harap Alb

Partea a treia

de Stelian Țurlea

Vorbilă și ai lui îl așteptau pe Harap Alb la locul știut. Se îmbrățișară, cum se cuvenea după o scurtă absență, dar vorbele fură puține, fiecăruia îi era limpede ce se întâmplase. Cazna a treia, de presupus cea mai aprigă, începuse mai degrabă decât se așteptau ei. Veniseră cu toții – și Ochilă, care se vindecase de rănilor pricinuite de tânărul barbar, și Odiseu Andrușu, târându-și acum abia vizibil un picior. Harap Alb îl strânse în brațe îndelung și nu se sfii să verse o lacrimă, prea fusesse convins că nu-l va mai vedea vreodată în viață.

— Care-i munca la care te trimite iubitul tău stăpân? întrebă Păsări-Lăți-Lungilă, punând capăt văicărelilor ce se prelungeau prea mult.

— De astă dată, spuse Harap Alb, trebuie s-o răpesc pe fata cea mare a Împăratului Roșu.

Tăcerea se lăsă printre cei șapte voinici. [...]

După trei zile, se duse buhul și Împăratul Roșu a cerut să fie adusă la palat trupa de străini care i-a înnebunit capitala. Le-a pretins să-i arate ce pot.

Mai întâi au mâncat bine, pentru că nu se cuvenea să le ghiorăie mațele în fața împăratului. Și-au scuturat hainele de praf și s-au îmbăiat, pentru că nu se cuvenea să duhnească lângă Măria Sa. S-au ascuns în spatele unor draperii grele, urmărind cu emoție cum se adună lumea. Când apărură prințesele, Harap Alb înlemni. Nu era nevoie să i se spună cine este fiica cea mare, strălucea între toate trei. Auzise vorbindu-se despre frumusețea ei, dar încă nu văzuse vreo prințesă care să îl lase fără grai. Inima îi bătea atât de tare că nu mai auzea în urechi decât un vuiet cumplit. Ceilalți îi dădură două palme zdravene ca să-l trezească. [...] Erau cu toții numai ochi și urechi. Avea să grăiască Împăratul Roșu:

— Sunt convins că sunteți mai buni decât ați arătat.

— Nu ne surprinde deloc agerimea minții Măriei Tale, despre care s-a vestit în toată lumea, spuse Vorbilă, singurul în afara lui Harap Alb care putea vorbi limba împăratului. Știm și alte întâmplări

pe care le putem povesti, dar vrem întâi să ne deprindem cu replicile și cu mișcările și vom reuși doar jucând prin alte părți, înainte să ne înfățișăm din nou Măriei Tale, cu cuvenitele plecăciuni:

— Nu mai rămâneți oaspeții mei?

— Suntem deosebit de onorați, dar ne bate gândul să plecăm curând.

Împăratul Roșu căzu pe gânduri, apoi se luminează de o idee:

— Până plecați, fiți oaspeții mei și înnoptați în Palatul de Aramă.

Un murmur străbătu rândurile de **dregători** și rude. Palatul de Aramă se ridica în Curțile marelui palat, înconjurat pe toate laturile de porți încuiate, nimeni nu intra și nimeni nu ieșea de acolo, pentru că se știa că nimeni nu scăpase viu. Cel puțin așa spunea legenda, pentru că nimeni nu văzuse în viața sa pe cineva intrând acolo și nimeni nu fusese găzduit acolo de când urcase pe tron Împăratul Roșu. Dar, pe vremea tatălui și bunicului său, Palatul de Aramă servise, se spunea, și de temniță. Că el era locuit de balauri și lighioane scârboase putea fi o poveste, dar fum fără foc rareori să fi ieșit pe undeva. [...]

Împăratul Roșu le ordonă slujitorilor săi apropiați să-i conducă pe actori la Palatul de Aramă. Câțiva bărbați purtând făclii le deschisera drumul prin grădina plină de arbuști până la clădirea a cărei umbră se ridica în întuneric asemenea unui **gorgan**.

Răceala porților de metal îi făcu să se cutremure. Slujitorii împăratului le înmănară făcliile, îi poftiră înăuntru și încuiară porțile în urma lor. Cei nouă se treziră într-o sală de aramă, fără uși ori ferestre, într-o liniște care le țiuu în urechi și le făcu inimile să bată cu putere. Surprinzător, de undeva adia un vânticel rece.

Nu le trebui decât o clipă să priceapă că împăratul nu-i găzduia, ci voia să-i piară:

— De acum trebuie să stăm și mai uniți, spuse Vorbilă.

— Crezi că...? întrebă Flămânzilă.

— ... ne-a pus gând rău? continuă Setilă.

— Nicidecum, spuse Gerilă. Doar că de acum trebuie să ne așteptăm la fel și fel de capcane.

Adierea rece se întetea clipă de clipă. Nu înțelegeau de unde vine, nu vedeau nicio spărtură în pereții arămii, care, la lumina făcliilor, păreau de foc stins. Suflarea din jur deveni șuier, din ce în ce mai zgomotos. Făcliile se stinseră brusc. O vreme nu mișcă niciunul, străduindu-se să vadă în întuneric. Li se părea că sunt închiși într-un mormânt. Începură să pipăie pereții reci de aramă, dar nu găseau nicio fereastră, nicio muchie de metal dincolo de care să presupună că ar fi altceva. [...]

Text și context

Aflat la cea de-a doua ediție, *Relatare despre Harap Alb* (editura Cartea Românească), roman publicat inițial în 2005, este o rescriere, în registru postmodern, a basmului scris de Ion Creangă la 1877. „Prozator experimentat, capabil să utilizeze și să parodieze cele mai diverse stiluri ale limbii române, Stelian Țurlea ne oferă și un spectacol de cuvinte pe care simți nevoia să-l aplauzi la sfârșitul lecturii.” (Alex Ștefănescu)

Plasând acțiunea într-un context cvasiincert, sugerând mai degrabă specificul Evului Mediu, autorul aduce în actualitate o problemă foarte complexă, dincolo de timpuri și spații: sfere de influență, jocuri de putere, călătorii sau valoarea universală a prieteniei etc.

U1. Lectura prozei (I)

În chiar acea clipă din tavan se porni un șuvoi de apă, ca o cascadă. Nici nu se dezmeticiră bine, și încăperea era pe sfert plină, apoi pe jumătate, apa le ajungea la brâu, la subțiori, la gât. Ca să nu se înece, piticul se cocoțase pe umerii lui Harap Alb. Iar Odiseu Andruțu ținea deasupra capului o făclie într-o mână și **amnarul** în cealaltă.

— Nu vă fie teamă, strigă Setilă. Aici e de mine!

Însetatul înaintă spre mijlocul sălii, coborî câteva trepte, se propti bine în podea cu picioarele larg desfăcute, deschise o gură imensă și începu să soarbă. Apa scăzu văzând cu ochii, dispăru cu totul, apoi însetatul își îndreptă fruntea spre tavan, înghițind direct șuvoiul care continua să se prăvale peste ei. Nimeni, nici chiar frățâne-său, nu-l văzuse vreodată înghițind atâta **puhoi**. Setilă golise la viața lui găleți, **burdufuri**, butoaie și **poloboace**, șezuse cu **caneaua** la gură ore în șir, dar nu-l credeau în stare să soarbă un râu, chiar dacă așa **i se dusesse buhul**. Se pregăteau să-l aclame, Odiseu Andruțu scăpără din nou amnarul și reuși să aprindă alte două făclii, când Setilă se dădu păgubaș, spre uimirea tuturor. Se clătină puțin, se sprijini de perete și spuse cu **năduf** privind șuvoiul care se prăvălea mai tare din tavan:

— E prea multă, n-o răzbesc.

Toți înmărmuriră.

— Să nu-mi spui c-ai îmbătrânit și nu mai ești în stare, strigă Vorbilă. Îmi strici povestea și asta chiar o să mă înfurie.

Setilă îl privi cu ochii oboșiți.

— Nu vezi că nu se mai oprește? spuse el cu deznădejde în glas. Și e atât de rece că mi-au înghețat mâțele.

— Străduiește-te, că nu poate să mai fie multă, insistă Vorbilă. Se scurge din vreo **scăldatoare**, iar ție ți s-a dus faima că poți mai mult de atât.

Mai mult de gura celorlalți, Setilă se apucă să soarbă din nou apa care se adunase iarăși până la genunchi. Îndată însă, la fel de neașteptat precum începuse, șuvoiul se opri și trapa prin care se prăvălise se închise cu un plescăit. Setilă răsuflă ușurat, se îndreptă din șale și sughiță scurt de câteva ori, înainte să spună:

— Ce mai rămâne pe jos o las de sămânță, că doar nu ne deranjează să ne ude oleacă tălpile. [...]

Nici nu sfârși bine și în tavan se deschise o trapă, întocmai ca în încăperea de dinainte, prin care începură să se prăvale puhoiaie de boabe de grâu. Flămânzilă scoase un chiot și începu să soarbă fără zăbavă grânele care intrau în burdihanul lui pe măsură ce cădeau în încăpere. Era o minune că nu-l zdrobeau sub greutate și încă una și mai mare că dispăreau sub gâtlejul lui de parcă n-ar fi fost. Tovarășii lui nu încetau să se minuneze, convingși fiind că de n-ar fi fost înfometatul ar fi sfârșit sub greutatea grânelor care ar fi umplut încăperea și încă nu s-ar fi prăvălit toate. Când ultimele grăunțe căzură din tavan, Flămânzilă râgâi voinicește, sughiță de câteva ori scurt, de parcă s-ar fi așezat straturile de grâne în burdihan și spuse, pentru prima oară în viața sa mulțumit:

— Asta mai zic și eu masă. Păcat că nu se repetă.

Nimeni nu spuse nimic.

— V-ați fi așteptat să mă poticnesc și io ca frate-miu, continuă Flămânzilă. N-aveți habar că era sătul pentru că băuse toată apa în care ne-am scăldat înainte să ne înfățișăm împăratului. M-a rugat cu cerul și cu pământul să nu vă spun, pentru că nimic nu mai seamănă cu mărețele isprăvi ale trecutelor vremuri, dacă a ajuns să soarbă pe ascuns câteva **hârdaie**, și alea amestecate cu zoaie.

Trecură în altă încăpere prin uși la fel de grele și lipsite de clanță și încuietori. Ochilă le făcu semn să se oprească și lumină în jur cu una dintre făclii. [...] Vorbilă și Harap Alb căzură pe gânduri. Erau de acord că se aflau în fața încercării celei mai grele din acea noapte. Dinaintea lor se întindea o enormă tablă de șah cu o partidă începută pe care ei trebuiau să o ducă la capăt, și încă repede. Nu trebuia să le spună nimeni că de măiestria lor depindea soarta tuturor și că vor ieși din capcană numai sfârșind jocul. Harap Alb își aminti tot ce-l învățase tătâne-su, Craiul, care adusese de la Padova și tipărituri rare cu reguli și descălcituri admirabile. Vorbilă își aminti cum îi propusese lui Shakespeare, mai mult în glumă, să pună niște personaje să joace șah, să mai respire spectatorul. Amândoi știau la fel de bine că nu li se va permite să repete mișcările a doua oară și că orice greșeală putea aprinde încăperea ori să o cufunde în cine știe ce hău. [...] Dacă meșterul

iscusit îi lăsase la începutul jocului, însemna că exista o variantă în care partida să se încheie foarte repede.

— Nu cred că se poate, oftă Vorbilă.

— Ba da, fără doar și poate așa este! se împotrivi Harap Alb.

Știu că am văzut poziția asta într-o carte, cred că era a lui Gioachino Greco.

— N-am auzit de el. Ești sigur de poziție?

— Să încercăm!

— Știi că n-avem loc decât de o singură încercare.

— Știu, răspunse Harap Alb, foarte sigur pe el.

— Putem începe? întrebă Vorbilă.

— Da. Mută soldatul alb din fața împărătesei două pătrățele, până în dreptul soldatului avansat.

— Am făcut-o, spuse Păsărilor-Lăți-Lungilă. Ce fac mai departe?

Harap Alb se gândi multă vreme.

— Mută-l pe cel din dreptul călărețului negru, două pătrățele în față.

— Ești sigur? întrebă Vorbilă. Nu prea are rost.

— Nu sunt foarte sigur, dar nu poate fi decât așa.

Păsări-Lăți-Lungilă deplasă soldatul negru. Nu se întâmplă nicio catastrofă.

— Și acum? întrebă el.

— Așteaptă, spuse Harap Alb, gânditor. Cred că-mi amintesc bine, e mișcarea căreia i se spune „matul nesăbuitului”, e una singură și jucătorul cu statuetele negre pierde. Du împărăteasa albă în dreptul soldatului negru pe care abia l-ai mutat, în margine. [...]

În prima clipă nu se întâmplă nimic. Apoi se auzi un sfârâit și un pocnet și inimile le înghețară. Cu un scrâșnet prelung, toate piesele șahului enorm începură să se retragă spre margini, lăsând în mijlocul tăbliei liber, ca un culoar al victoriei. După care, cu un scrâșnet și mai sinistru, peretele întreg de aramă din fața lor se crăpă în două și fiecare parte începu să se retragă, la dreapta și la stânga. Înăuntru năvăli lumina orbitoare a zilei. [...]

Dar Roșu Împărat se înfurie și chipul i se făcu precum numele. Nimeni nu scăpase vreodată, din câte știa, din Palatul de Aramă. Nimeni, mai ales, nu trebuia să rezolve vreodată jocul de șah. Meșterul care îl construise îi spusese că jocul durează zece ani și că nu există decât un om în toată lumea care să-l rezolve. Lui Roșu Împărat îi venea să urle de ciudă. De furie, respinse pe loc toate cererile de grațiere care sosiseră la masa lui în acea dimineață și ceru sfetnicilor să-i execute chiar în acea zi pe condamnați. Dacă n-ar fi fost plecat în țări îndepărtate, l-ar fi trimis în beciuri pentru toată viața pe constructorul șahului.

• De la basm la roman

1. Precizează care dintre personajele basmului *Povestea lui Harap-Alb* se regăsesc și în fragmentul extras din romanul lui Stelian Țurlea.

Note lexicale

dregător (s.m.) – (în Țara Românească și în Moldova) demnitar la Curtea domnească cu atribuții în Sfatul domnesc, în administrație, justiție, armată.

gorgan (s.n.) – movilă înălțată deasupra unui mormânt străvechi.

amnar (s.n.) – bucată de oțel cu care se lovește cremenea spre a scoate scânteii în vederea aprinderii fitilului sau iascăii.

puhoi (s.n.) – cantitate mare de apă care curge cu repeziciune și forță; apă curgătoare umflată de ploii, care se revarsă cu forță; șuvoi; ploaie mare, torențială.

burduf (s.n.) – sac făcut din piele netăbăcită, uneori din stomacul unui animal (capră, oaie, bivoli), în care se păstrează sau se transportă brânză, făină, apă etc.

poloboc (s.n.) – (pop.) butoi; epitet dat unui om gras.

canea (s.f.) – cep de lemn sau de metal, fixat într-un vas, prevăzut la capătul liber cu un robinet, care servește la scoaterea lichidului dintr-un vas.

(a) *i se duce (cuiva) buhul* (expr.) – a ajunge să fie foarte cunoscut (pentru faptele sale, de obicei reprobabile); a se spune despre cineva că...

năduf (s.n.) – (pop.) senzație de greutate în respirație, care constituie simptomul mai multor boli; sufocare, înecăciune; căldură mare, înăbușitoare, caniculă, zăpușeală.

scăldătoare (s.f.) – loc de scăldat; (pop.) cadă, albie.

hârdău (s.n.) – vas făcut din doage de lemn, dintre care două pot fi mai lungi și găurite, servind ca toarte, folosit la păstrarea sau la transportarea lichidelor; ciubăr.

U1. Lectura prozei (I)

Chei de lectură

Luând ca reper arta narativă a lui Ion Creangă, Stelian Țurlea construiește cu ingeniozitate, în *Relatare despre Harap Alb*, un puzzle narativ în care succesiunea trepidantă a aventurilor amintește de romanele cavalierești, de aventurile lui Don Quijote sau de Gargantua și Pantagruel, personajele lui François Rabelais. Refuzând să-i mai scrie piesele lui Shakespeare, acuzat pe nedrept și de moartea lui Christopher Marlowe, Vorbilă (care își asumă cu prisosință rolul povestitorului) fuge din Anglia și se alătură altor tovarăși, venind în ajutorul prințului Petru, devenit Harap Alb. Actualizând raportul de forțe în termenii unui conflict, romanul prezintă alianța dintre Spân și Împăratul Roșu pe care Împăratul Verde și Harap Alb trebuie să-i împiedice să cucerească puterea de la Mizăzi. Mișcându-se cu dezinvoltură între un *Prolog* și un *Epilog*, personajele devin eroii unui basm modern în care este „condensată întreaga memorie culturală a lumii.” (Tudorel Urianu)

Dicționar cultural

Gioachino Greco (1600–1634), scriitor și jucător de șah, cunoscut sub numele de *Il Calabrese*, datorită originii sale italiene. A brevetat unul dintre cele mai vechi jocuri de șah cunoscute azi. Jocurile sale au servit drept algoritmi posibili, datorită unor combinații strălucite. A fost, probabil, unul dintre cei mai buni jucători ai timpului său, concurând împotriva unor jucători din Roma, Madrid, Paris sau Londra. Inițial, manuscrisele sale care descriau regulile șahului, erau deținute de patronii săi, devenind ulterior accesibile publicului larg datorită influenței de care a ajuns să se bucure acest joc, la scară mondială.

2. În roman există anumite personaje care nu au echivalent în basmul lui Creangă. Oferă o posibilă explicație, alegând una sau mai multe dintre variantele de mai jos.

- prezența lor în basmul lui Creangă nu s-ar fi justificat;
- aceste personaje asigură o notă de originalitate romanului;
- autorul contemporan nu intenționează să copieze textul clasic;
- acțiunea romanului diferă de cea a basmului.

3. Unul dintre personajele originale ale romanului este Vorbilă, un altul fiind Odiseu Andruțu. Ce îți sugerează numele acestora, având în vedere rolul lor în economia textului?

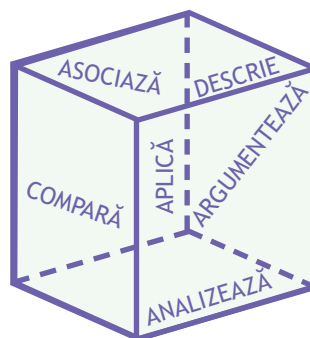
4. Numește un personaj din literatura universală care crezi că ar putea fi corespondentul lui Odiseu Andruțu din roman. Justifică alegerea făcută.

5. Prezintă trei aspecte (motive, situații, întâmplări) comune basmului cult și romanului postmodern.

6. Descrie o probă inedită la care sunt supuși eroii în roman, dar care nu se regăsește în basm.

• Clasic vs contemporan

1. **ACTIVITATE DE GRUP** Citiți integral romanul lui Stelian Țurlea. Organizați-vă în șase grupe aproximativ egale, pentru a realiza o paralelă între cele două texte literare. Fiecărei grupe îi va reveni, ca sarcină de lucru, rezolvarea unei cerințe, pornind de la câte un verb notat pe fiecare dintre fațetele cubului de mai jos.

- **GRUPA 1:** compară viziunea despre lume a celor doi autori;
 - **GRUPA 2:** asociază eroii basmului cu cei ai romanului;
 - **GRUPA 3:** aplică romanului cele șapte funcții stabilite de Vl. Propp;
 - **GRUPA 4:** descrie probele la care sunt supuși eroii în cele două texte;
 - **GRUPA 5:** analizează limbajul naratorilor și al personajelor;
 - **GRUPA 6:** argumentează notele de originalitate ale fiecărui text.
2. **ACTIVITATE ÎN PERECHE** Provoacă-ți colegul de bancă la o întrecere și, timp de 5 minute, identificați în roman cât mai multe referințe livrești (de exemplu: teatrul lui Shakespeare, Don Quijote, personajul lui Cervantes etc.).
3. Imaginează-ți că cel care construiește șahul descris în roman este Gioachino Greco. Realizează un dialog de 10–12 replici care să prezinte întâlnirea dintre constructor și Împăratul Roșu.

4. Consultă definiția postmodernismului de la rubrica **Dicționar cultural** și dezvoltă una dintre trăsăturile enumerate pentru a justifica încadrarea romanului în acest curent literar.

5. **RECEPTARE CRITICĂ** Realizează un eseu liber, de minimum 250 de cuvinte, în care să demonstrezi dacă *Relatare despre Harap Alb* (2005) este o simplă rescriere a basmului *Povestea lui Harap-Alb* (1877) sau poate fi considerat un roman original, scris în cheie postmodernă. În elaborarea eseului tău vei avea în vedere:

- descrierea modului în care romanul rescrie tiparul narativ al basmului;

- comentarea a două secvențe semnificative ce reflectă viziunea despre lume în cele două texte;

- valorificarea următoarei afirmații critice:

„Este această rescriere în cheie postmodernă susceptibilă să revitalizeze un text devenit clasic, după modelul remake-urilor din cinematografie? Cartea lui Stelian Țurlea pare să indice un răspuns afirmativ. Categoric, *Relatare despre Harap Alb* este o carte actuală, din perspectiva tehnicii narative, care se citește cu ușurință și interes. Mă întreb însă ce s-ar fi întâmplat dacă autorul ar fi schimbat numele personajelor, iar titlul nu ar fi făcut trimitere directă la cunoscuta poveste știută de majoritatea copiilor români încă din primii ani de școală? Câți ar fi recunoscut prototipul lui Creangă? Succesul cărții ar fi fost mai mic sau mai mare? Ar fi avut oare vreo importanță dacă referința Harap Alb nu ar fi fost explicită? În mod cert, cartea poate fi citită ca un roman de sine stătător, în care *Povestea lui Harap-Alb* să nu joace decât rolul uneia dintre multele fețe livrești directe sau implicite.”

Tudorel Urian, *Harap Alb reloaded*, în „România literară” (2005)

Dicționar cultural

Alături de modernism, avangardă, decadență și kitsch, **postmodernismul** este o „față a modernității” (Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității*). Mircea Cărtărescu înțelege postmodernismul ca pe un fenomen de amploare ce acaparează aproape întreaga realitate a secolului XX, de la urbanism la estetica industrială, de la design la muzica rock, de la publicitate și industria ambalajelor la cinematografie, pentru a-l considera, în cele din urmă, un «mit cultural». Printre trăsăturile postmodernismului literar se numără intertextualitatea, hibridizarea modelelor, cultivarea hazardului și a arbitrarului, fragmentarismul, deconvenționalizarea și carnavalescul, ironia și spiritul parodic, metaficțiunea etc.

Conexiuni

1. Imaginează-ți o continuare a basmului studiat, în maniera lui Stelian Țurlea, prin transpunerea subiectului în actualitate. Dezvoltă, în minimum 250 de cuvinte, o acțiune care să corespundă celor cinci momente ale subiectului.

2. **INVESTIGAȚIE** În roman se precizează faptul că „lui Roșu Împărat îi venea să urle de ciudă. [...] Dacă n-ar fi fost plecat în țări îndepărtate, l-ar fi trimis în beciuri pentru toată viața pe constructorul șahului.” Realizează o investigație în care să prezinți comparativ alte trei situații în care conducătorii aplică pedepse exemplare. Una dintre ilustrări ar putea fi balada populară *Monastirea Argeșului*, în care G. Călinescu recunoaște „mitul estetic” (sau al jertfei pentru creație).

Registre stilistice: arhaic, popular, regional

Discuție inițială

1. Fragmentul de mai jos reprezintă o continuare a basmului scris de Ion Creangă și respectă, în parte, limbajul specific, atmosfera și amprenta stilistică. Citește-l cu atenție, pentru a rezolva cerințele următoare.

„Era odată, la margine de lume și la capăt de pământ, o țară frumoasă unde împărăția Harap Alb. Cerul era străveziu și înalt, nori erau numai cât să vină din când în când o ploaie bună pentru setea pământului, pădurile erau verzi și pline de cânturi de păsări, izvoarele limpezi și toți supușii cu mulțumire în suflet. Căci de când Harap Alb făcuse nuntă cu fata Împăratului Roș, toate mergeau ca-n poveste. Bătrânul Verde-Împărat se retrăsese într-un turn, unde îi plăcea să citească și să meșterească la niște vechi orologii, împăcat că are un urmaș așa vrednic, care trecuse prin grele încercări ca să primească împărăția. Iar cele trei fete ale lui Verde-Împărat își îndrăgeau vărul, îl povățuiau și-l ajutau în toate cele.

De la o vreme însă, pe nesimțite, un nor de mâhnire părea să se fi abătut asupra celor doi tineri împărați. La început, Harap Alb și fata Împăratului Roș i-au simțit răcoarea mai ales pe înserat, când se stingeau candelile prin sălile largi, ei se retrăgeau în iatac și se lăsa o liniște grea peste toate, de se auzea fiecare secundar ticăind în orologiile bătrânului rege. Apoi au început să prindă de veste și fetele lui Verde-Împărat. Ceva nu era bine.

Într-o seară, stăteau tinerii împărați în odaia lor. Fata Împăratului Roș își pieptăna podoaba într-o oglindă înaltă, cu ramă de aur bătută toată în nestemate din Pădurea Cerbului. Și odată se întoarce ea spre Harap Alb și, cu ochii în lacrimi, începe a-i spune:

— Dragul meu drag, mă știi curajoasă și mândră, dar mai știi și că dragostea pe care ți-o port nu mă lasă să am secrete față de tine. Mă iartă deci, pentru cele ce îți voi spune.

Harap Alb n-o mai văzuse niciodată pe soția lui în lacrimi, decât poate de bucurie, astfel că a tresărit și-a îndemnat-o să-i vorbească fără sfială.”

Veronica D. Niculescu, *Harap Alb 2.0* (2019)

a) Notează, în caiet, câte un sinonim pentru cuvintele de mai jos.

- împărăția; • orologii; • povățuiau; • iatac; • (fără) sfială.

b) Precizează sensul din text pentru sintagmele/construcțiile de mai jos.

- trecuse prin grele încercări; • se lăsa o liniște grea peste toate; • au început să prindă de veste.

c) Explică, în maximum 50 de cuvinte, afirmația „toate mergeau ca în poveste”.

2. Completează, în caiet, spațiile punctate, astfel încât să obții enunțuri corecte din punct de vedere științific.

Arhaismele sunt acele cuvinte care au ieșit din ... al vorbirii. Termenii ... sunt folosiți într-o anumită zonă geografică sau provincie istorică a țării. Cuvintele ... situează vorbitorul în sfera culturii populare, opunându-se, prin definiție, registrului cult.

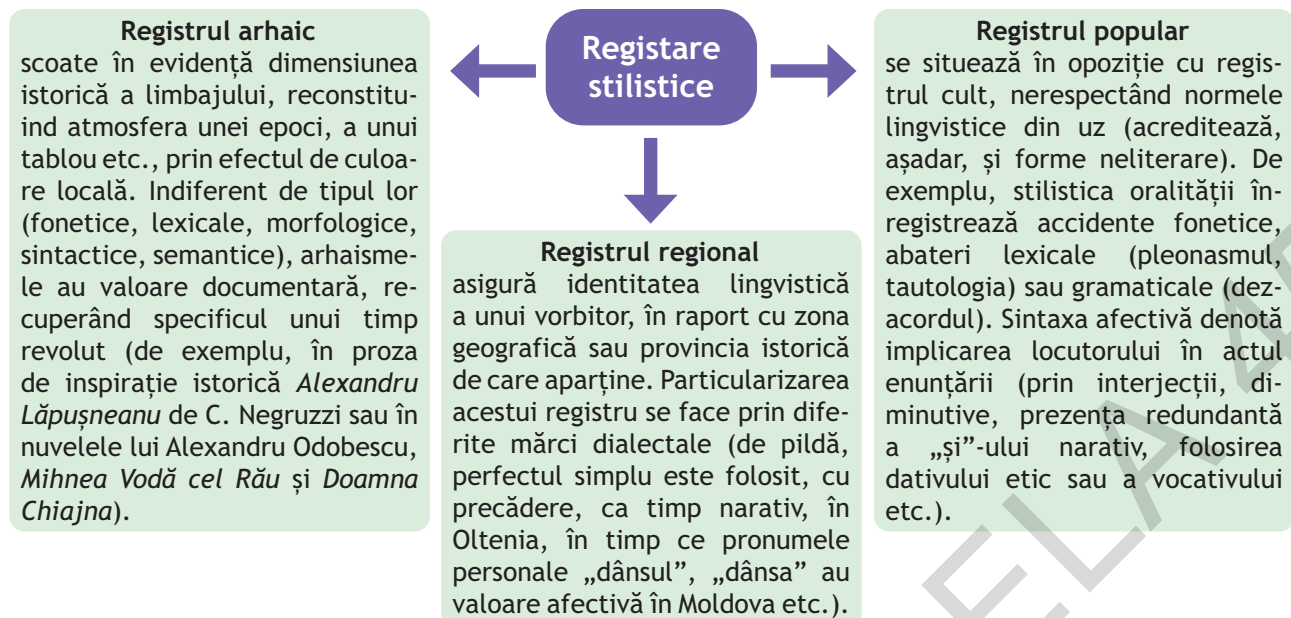
3. Alege două cuvinte din lista de mai jos și alcătuieste, în caiet, câte un enunț interogativ, respectiv exclamativ.

- vrednic; • a ticăi; • nestemate; • a îndemna; • sfială.

Repere teoretice

În sociolingvistică, **registrul stilistic** desemnează orice varietate a limbii pe care vorbitorul o adaptează la situația de comunicare. „Registrele nu sunt varietăți marginale sau speciale ale limbii, ci ele acoperă întreaga sferă a activității de comunicare verbală.” (Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, în *Dicționarul de științe ale limbii*) Așadar, registrul stilistic reprezintă un mod de utilizare concretă a nivelurilor de limbă existente (care admit diferențe sociale). Varietatea acestor registre asigură textului literar o amprentă stilistică specifică. Printre cele mai frecvente registre stilistice se numără cel arhaic, cel popular și cel regional.

Potențialul expresiv al registrelor stilistice constă în folosirea acestora ca modalități de ilustrare a universului ficțional (de exemplu, în cazul textelor narrative sau dramatice devin mijloace indirecte de caracterizare a personajelor, prin acte de limbaj).

3. Asociază registrele stilistice de mai jos cu un context sau o situație de comunicare, după modelul oferit.
- cult; • colocvial; • regional; • popular; • arhaic; • argotic; • standard; • neologic; • oral.

Model: *Registrul standard este folosit în diverse contexte de comunicare cotidiană din cadrul unor instituții publice, mass-media etc.*

• Inferențe și interferențe

1. **TURNIRUL CUVINTELOR** Recitește fragmentul din romanul lui Stelian Țurlea și ilustrează fiecare dintre cele trei registre stilistice (arhaic, popular, regional) prin cel puțin cinci cuvinte/expresii.

2. Citește cu atenție următorul fragment, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„Unde și-a pus mutul iapa la dracu-n praznic cu naturelul simțitor

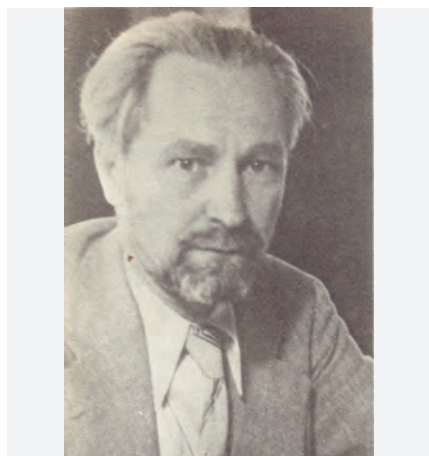
Într-o conversație cu un prieten german, acum vreo zece ani, mi-a trecut pe la ureche expresia «jemanden in die Walachei schicken». Atunci am auzit-o prima dată și nu o să uit niciodată cât de uimită am fost. L-am rugat să-mi repete. Apoi am decupat expresia și i-am cerut să îmi explice. Era corect, «Walachei» a zis, «Walachei» a vrut să spună, nu a fost o greșeală, așadar auzisem bine ce tocmai rostise. În definitiv, în traducere, a trimite pe cineva în Valachia sună cuminte și onest. Reacția de după uimire a fost de bucurie, a, uite, nemții știu de Valahia, hm, și asta mai demultșor, de pe vremea când Valahia circula ca termen.

În minutele următoare, secțiunea din creierul meu sensibilă la chestiuni filologhicești s-a pus repede în funcțiune și a calculat cum a putut că asta trebuie să se fi petrecut în seculi de mult apuși, din moment ce este vorba despre o unitate frazeologică germană, deci una în care se conservă, nu-i așa, termeni arhaici – ca în alte multe situații, cum e cazul românescului «brâncă» pentru «mână», puțin folosit acest «brâncă» altfel decât «a munci pe brânci», adică până la epuizare, până cazi din picioare (pe mâini); nu-mi spuneți aici, vă rog, de boala de la porci ș. cl. și nici de alte utilizări regionale ale lui «brâncă», ar fi vorba despre alte două subiecte de discuție.”

Ohara Donovetsky, *Vorbe la purtător în izmene pe călător* (2021)

- Identifică, în textul dat, o interferență simplă (de tipul *cauză-efect*).
- Extrage din text două expresii aflate în relație semnatică de sinonimie.
- De ce crezi că autoarea a optat pentru forme ca „demultșor”, „seculi”, „filologhicești”?
- În ce registru stilistic s-ar putea încadra cuvintele indicate la exercițiul anterior? Justifică-ți răspunsul.

Povestirea în ramă

Vasile VOICULESCU (1884–1963), poet, prozator, dramaturg. Începe școala în satul Pleșcoi și încheie ciclul primar la Buzău. Studiază la liceul „B.P. Hașdeu” (Buzău), apoi la liceul „Gh. Lazăr” din București, pe care îl termină în 1902. Pentru că preocupările sale au vizat materialismul, pozitivismul și evoluționismul, îi citește pe Littré, Claude Bernard, A. Comte, Darwin și Spencer, studiază opera lui Wundt, Höfding, Pierre Janet și W. James, dovedindu-se atras de psihofizică și psihopatologie. Urmează cursurile Facultății de Litere și Filozofie a Universității din București (1902–1903), apoi pe cele ale Facultății de Medicină (1903–1910). În 1910 își susține teza de doctorat în medicină. Debutează în „Convorbiri literare” (1912), cu poezia *Dorul*. Până în 1917, practică medicina în diferite circumscripții sătești. În timpul Primului Război Mondial este medic militar la Bârlad, unde participă la serile literare organizate de Al. Vlahuță. Debutează editorial cu volumul *Poezii* (1916), iar din acel an colaborează la „Flacăra”, în urma unei recomandări oferite de Al. Macedonski. Activitatea literară prodigioasă se concretizează prin numeroase volume de poezii (*Din Țara Zimbrului și alte poezii*, *Pârgă*, *Poeme cu îngeri*, *Destin*, *Urcuș*, *Întrezăriri*, *Poezii*) și teatru (*Demiurgul*, *Duhul pământului*). Este arestat în august 1958 și eliberat abia la 2 mai 1962, cu mai puțin de un an înainte

Discuție inițială

1. Privește imaginile de mai jos și precizează elementul pe care acestea îl au în comun.

Steagul dacilor

Blazonul orașului Passau

Stema familiei nobiliare Zapolya

Lupul Fenir mușcând mâna dreaptă a zeului Tyr

2. Completează, în caiet, următoarele expresii, proverbe sau zicători și indică o posibilă semnificație a acestora sau contextul în care sunt folosite.

- a) ... își schimbă părul, dar năravul ba.
b) Nu pune ... paznic la oi.
c) E doar un ... sub blană de oaie.
d) Are o foame de
e) Nu intra în gura
f) Vorbești de ... și ... la ușă.

3. Alege din lista de mai jos trăsăturile pe care le asociezi cu elementul identificat la exercițiile anterioare.

- blândețe; • sălbăticie; • lăcomie; • generozitate;
- instinctualitate; • timiditate; • nesupunere; • ferocitate.

Numește apoi cel puțin două sentimente sau trăiri pe care acestea îți le inspiră.

4. a) Indică un film/serial pe care l-ai vizionat sau de care ai auzit, alegând dintre *Twilight*, *Teen Wolf*, *The Order*, *The Wolfman*.

b) Încearcă să îți amintești o secvență care te-a impresionat și povestește-o în fața colegilor de clasă.

c) Pe măsură ce ascuți ceea ce povestesc și ceilalți colegi, notează în caiet câte un detaliu sau cel puțin o observație pe care le poți pune în relație cu reperatele de mai jos.

- timpurile verbale utilizate;
- atmosfera creată în timpul relatării lor;
- perspectiva (obiectivă/subiectivă) din care s-a produs scurta narațiune;
- timpul și spațiul povestirii și al evenimentelor povestite.

Lecturi succesive (I)

În mijlocul lupilor

de Vasile Voiculescu

Se vorbea despre vânatul mare și vânătorile majore din ce în ce mai părăsite la noi, deși munții sunt încă plini de urși uriași, cerbi falnici, misterioși țapi negri și mistreți primejdioși, dacă nu de lincși și jderi.

— Doar bourul lipsește din vechea faună **cinegetică** a țării. Și e păcat, adause gazda, că nu l-am **prăsit** din nou, așa cum au făcut alte state.

— Eu o spun de mult, îl întări și altul. Suntem încă un colț al lumii unde pătimașii ar putea găsi mult mai ușor emoțiile tari și peripețiile vânătorilor grele, fără să mai fie nevoie să alerge până-n Africa și India.

Și conversația se învălmășea în jurul **decadenței** acestei activități vitale și primordiale, vânatoarea, cu care omul vine din fundul mileniilor de piatră, când a fost silit să dea singur lupta inegală cu ursul **cavernelor** și leul **băștinaș**. Dar mai ales cu elanul, cerbul impetuos al erelor primitive, mai primejdios decât toate fiarele la un loc.

Cineva întrebă despre elan... Gazda aduse numaidecât albume cu reproduceri după desenele găsite în peșteri, înfățișând minunate scene de vânatoare primitivă și cărți despre rolul și însemnătatea vânatoarei în preistorie. Stăm toți plecați pe ele și începeam să înțelegem că lupta cu sălbăticiuni mult mai puternice decât noi ne-a silit, ca să le biruim, să ne preschimbăm în oameni.

Gazda ne lămurea cum pentru mâncare omul găsea destulă pradă mai slabă decât el, precum și toate roadele pământului. Dar împotriva leului, care năvălea peste el în cavernă, și a ursului, cu care intra în concurență pentru adăpost, ori a mamutului, care-l strivea, vânatoarea trebuia să se transforme în artă supremă, știință și magie totodată, tehnică și cultură, sacrificiu și încordare de energii, cu simulacre și ritualuri magice, desfășurate pe ariile altarelor, așa cum arată toate scenele zugrăvite în peșterile preistorice. Sau cum se mai practică la sălbaticii de azi.

— Ecouri de atunci, urmă el, mai răsună ici-colo în practicile magice și **eresurile** vânătorilor de la țară: glonțul descântat, unsorile vrăjite, talismanele, zile faste și nefaste, precum și alte rânduieli ale vânatului, mergând până la purificare. Adevăratul vânător nu fumează tutun și se ține de la rachiu, măcar cât umblă la vânatoare. Dar cine se mai gândește, oftă el, să mai adune pulberea acestei sfărâmate culturi în care se întrupa odinioară esența idealului omenesc...

Și gândurile noastre, înfiorate, se întorceau înapoi pe părțile deschise de oamenii paleoliticului, la cavernele cu oase de urși și lei **prohodite** de magii clanului în incantații și vrăji.

După o mică tăcere, un magistrat, lăsând cartea din mână, ceru îngăduința să ne spuie o întâmplare de-a lui, căreia de-abia acum îi găsește rostul și îi înțelege legăturile.

de a muri. Îi apar postum volumele *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginată de V. Voiculescu*, două volume de Povestiri și romanul inedit *Zahei orbul*. „După o primă fază de tradiționalism, poezia lui evoluează spre decorativ și o discretă caligrafie a sentimentelor. În proză, aceeași dispoziție lirică este uneori devastator exercițiu spiritual, alteori transcendere a anecdoticului prin mit și ficțiune pură.” (după Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române M-Z*, vol. II)

Text și context

Povestirile lui Vasile Voiculescu au fost scrise între 1946 și 1958 și au fost publicate postum, în 1966, fiind grupate în cele două volume de povestiri – *Capul de zimbru și lubire magică*. Dacă poeziile au dezvăluit dubla sensibilitate a scriitorului – filosofică și religioasă –, povestirile îi accentuează originalitatea din perspectiva orizontului pe care și-l stabilește ca sursă de inspirație: folcloricul magic. Criticul literar Vladimir Streinu stabilește patru categorii epice în raport cu care se poate nuanța sau disocia spectrul tematic circumscris prozei scurte: **anecdota simplă** (*Proba*), **anecdota ilustrativ-ideologică** (*Fata din Java*), **nuvela care semnifică realități primordiale** (*Pescarul Amin*, *Loștrița*, *Sezon mort*) și **basmul scurt** (*lubire magică*, *Schimnicul*, *În mijlocul lupilor*). Valorificarea fantasticului autohton îl apropie de scriitori precum I.L. Caragiale (*La Hanul lui Mânjoală*), Gala Galaction (*Moara lui Călifar*), Cezar Petrescu (*Aranca, știma lacurilor*) sau Mircea Eliade (*La țigănci, Șarpele, Domnișoara Christina*).

U1. Lectura prozei (I)

— Eram, începu el, judecător de pace al unui ocol rural, într-un ținut deluros, acoperit cu păduri feciorelnice, la poalele munților. Ape furioase sfâșiaseră odinioară pământul și răpi imense cu straturi culcate de **humă** vânăată, vârgată cu gresie albă, dau o impresie de arhaism și primitivitate tulburătoare. Nicăieri n-am mai văzut cer sfâșiat de apusuri mai adânci și mai misterioase, prin care se scurgea, galben, peste meleaguri încremenite în vechime, parcă sângele melancolic al unor ere de mult încheiate în restul lumii... Nu m-aș mira dacă găurile negre ce se deschideau în pereții malurilor nu erau guri de peșteri, pline de osemintele trecutului, ca cele din albumul ce răsfoirăm. Ținutul sta încă bogat în vânat, mai ales lupi și vulpi, chiar jderi și râși, dar nu mă interesa vânătoarea. Pe atunci mă gândeam decât la cariera mea, cum să înaintez și să scap mai repede de acolo.

Începusem totuși să adun rudimente de drept popular și frânturi de obiceiul pământului, pentru un studiu pus la cale să-mi ție de urât.

Mă uimeau nu atât **temenelele** și frica cu care mă priveau oamenii. Cu astea ne întâmpinau pe toți câți făceam parte din administrație, și erau îndreptățite. Mânuiam și eu pedepsele. Mă impresiona altceva: un fel de evlavie, o venerație de altă esență cu care eram întâmpinat și de care colegii mei, medicul plaiului și subprefectul, nu se învredniceau. Mi-am lămurit însă curând. Eu eram un mag. Judecătorul era pus mai presus decât ceilalți, investit cu puteri spirituale. Eu nu băteam, ca jandarmul sau ca **pretorul**. Nici nu smulgeam copiii bolnavi din brațele mamelor, ca medicul să-i trimit la spital. Eu aveam putere, ca judecător, cu un singur rând de **buchi** scrise, să leg și să dezleg tot ce puneau la cale ceilalți, amenzi, contravenții, procese. Și cu o iscălitură de-a mea puteam să spăl pe învinuit de toate păcatele pentru care era târât înaintea mea. Cum nu putea face popa, cu care satul, de altfel, avea **cârcote** și judecăți.

Într-o zi am achitat un țăran învinuit că vânase fără permis de vânătoare, în sezon oprit și, pe deasupra, vânat interzis: o căprioară. Jandarmul îl prinsese tocmai când o jupuia.

Omul se apăra că n-o ucisese cu arma, nici n-o prinsese în cursă. Ci o scosese din gura unor lupi care o încolțiseră. În adevăr, la cercetare nu s-au găsit găuri de gloanțe, ci numai urmele colților adânc înfipti în gâtul prăzii și alte mușcăături ale fiarelor.

Dar satul s-a arătat foarte nemulțumit de judecata mea. Câțiva, pe care mi-i apropiasem, au îndrăznit să mi-o spuie. Omul mă înșelase. El vânase și trebuia pedepsit. Că nu s-au găsit urmele gloanțelor nu era nicio dovadă.

— Cum așa? i-am întrebat. Ați văzut doar toți **grumazul** căprioarei sfărtecat de colții lupilor.

— Da, dar lupii au lucrat pe socoteala lui. El i-a pus.

— Cum să-i puie? mă mirai. Ce, lupii au ajuns pe la noi câini de vânătoare?!

— Așa e, cum spuneți dumneavoastră, întăriră ei. Fiarele stau în slujba lui, **năimite**. Aleargă șiucid vânatul din poruncă. Ba încă i-l aduc și la picioare. Altminteri cum l-ar putea el scoate din gura haitei, dacă nu cu bunăvoia. Că altfel l-ar face fășii și pe el.

În adevăr, la proces eu nu mă gândisem să întreb pe împuricatul cum silise pe lupi să-i lase prada.

Am aflat cu acest prilej că omul meu era un mare vrăjitor de lupi, pe care îi supunea și-i folosea cu farmecele și magia lui, ca un stăpân.

I se spunea Luparul și era privit ca o urâciune a lumii. Asta m-a făcut curios și m-a îndemnat să-l cercetez. Îmi putea fi prețios pentru îmbogățirea culegerii mele de datini populare și ca tip uman, ieșit din comun.

Trăia, ca un paria, afară din sat, pe **coclauri**, într-un fel de jumătate **bojdeucă**, jumătate peșteră scobită într-un mal argilos și sterp. N-avea nevastă, n-avea copil... nimic. Era singur ca un **sihastru**. Lumea spunea că în preajma lui nu suferea să viețuiască niciun dobitoc domestic, din cele ce se găsesc în gospodăriile oamenilor. Vitele și-ar lua lumea în cap, spăimântate la vederea lui, și câinii ar fugi de el urlând.

Claude Monet, *Vânătoarea* (1876)